

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

**Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap**

Institutionen för landskapsarkitektur,
planering och förvaltning

Social hållbarhet och förtätning

- en kritisk studie i förtätningens sociala paradoxer

Social sustainability and densification

- a critical study concerning the social paradoxes of density

Katrina Ekelund

Social hållbarhet och förtätning -en kritisk studie i förtätningens sociala paradoxer

Social sustainability and densification - a critical study concerning the social paradoxes of densification

Författare: Katrina Ekelund

Handledare: Mattias Qviström, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Erik Skärbäck, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Peter Eklund, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Examensarbete i landskapsplanering / Master Project in Landscape Planning

Kurskod: EX0735

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: juni 2013

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Planning, density, high density, sustainability, social sustainability.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur,
planering och förvaltning

Innehållsföteckning

Tack	Sid 5
Abstract.....	Sid 6
1. Inledning.....	Sid 7
Arbetets disposition.....	Sid 8
Val av fallstudie.....	Sid 8
Syfte.....	Sid 8
Mål.....	Sid 9
Material och metod.....	Sid 9
Avgränsningar.....	Sid 10
Begrepp.....	Sid 10
Frågeställningar.....	Sid 11
2. Begreppen hållbarhet och förtätning.....	Sid 12
Planering som makt.....	Sid 12
EU och hållbar stadsutveckling.....	Sid 13
Den hållbara staden som ideologiskt koncept.....	Sid 17
3. Social hållbarhet i den täta staden.....	Sid 22
Den täta och socialt fördelaktiga staden.....	Sid 25
Gentrifiering.....	Sid 28
Utflyttandet till förorterna.....	Sid 29
Den täta stadens konflikter.....	Sid 33
Det problematiska med att använda deterministiskt språk.....	Sid 35
De med låg inkomst kan drabbas värst av täthet.....	Sid 36
Trängsel.....	Sid 38
Utformningen av miljön har betydelse.....	Sid 43
Den täta stadens grönska.....	Sid 44
Betydelsen av goda boendemiljöer för ett hållbart samhälle.....	Sid 47

Innehållsförteckning

4. Malmö.....	Sid 49
Trångboddhet.....	Sid 53
Var i Malmö ska förtätningen ske?.....	Sid 55
Förtätning - på vems villkor?.....	Sid 57
Slutsatser.....	Sid 59
5. Bo01.....	Sid 61
Slutord.....	Sid 67
Referenser.....	Sid 71

Tack!

Jag vill tacka min handledare Mattias Qviström för god handledning, skarpa iakttagelser och inte minst för intressanta diskussioner. Jag vill även tacka exjobbskollegan Amanda Nilsson för stort stöd genom det här arbetet.

Abstract

Densification is one of the urban visions for sustainable development - a vision that has become a part of the solution to the unsustainable sake dilemma. With the dense city land will be saved, energy consumption reduced and social cohesion improved. The dense city is considered to be ecologically, economically and socially sustainable. Applying an urban design concept has thus proven to be problematic. Density has been found to be a complex concept which is far more complicated than measuring how much built surface that needs to be covered. It is also not disputed what different degrees of densification mean and whether densification in itself is sustainable. Yet the policies that interpret sustainability continue to advocate exploitation of high density. On the whole, the idea of the dense city has become powerful rhetoric. A strong argument for building high density cities is, among others, that they will be socially beneficial. This work will thus be focusing on the social elements of densification. It will theoretically examine whether densification really is likely to be socially beneficial. Malmö will be examined against the rhetoric of densification. Bo01 in Western Harbour in Malmö will be studied as an example of densification, where the term social sustainability was current in the discussion in the planning of the area.

Keywords: Planning, Density, High density, Sustainability, Social sustainability.

1. Inledning

“Planners found themselves in the front of this research, sustainable development, with demands coming from all sides that they take the lead in achieving sustainable development and come forward with sustainable forms for the urban environment, backed by sound research, which are acceptable in social and economic terms. They are being asked to propose solutions to advance theoretical and complex concept, as yet undefined in its manner of application, in a setting representing the most complex interaction of interests, forces and issues that can ever be imagined – the city. In this amazing imbroglia one easy solution is to call for vision. The danger is that visions, ill – conceived, or with no rationale behind them, could be worse than a do nothing scenario” (Welbank 1996 Sid 74).

Förtätning är en av stadsbyggnadsvisionerna för hållbar utveckling. En vision som har blivit till en del av lösningen på ohållbarhetens dilemma. Med den täta staden ska mark sparas, energiförbrukningen minska och den sociala sammanhållningen förbättras. Den täta stadens anses vara såväl ekologisk, som ekonomiskt och socialt hållbar. Men som citatet ovan betonar - staden är ett mångfacetterat fenomen. Att applicera ett stadsbyggnadsbegrepp har därför visat sig vara problematiskt. Täthet är ett komplext koncept som är långt mer komplicerat än att mäta hur mycket byggd yta som tas upp. Inte heller är det utrett vad olika grader av förtätning innebär och huruvida förtätning i sig är hållbart. Trots detta fortsätter policys som tolkar hållbarhet att förespråka exploatering med hög täthet. På det hela taget har idén om den täta staden blivit till kraftfull retorik. Ett av många exempel på detta är retoriken som förs i dokumentet *Hållbar stadsutveckling, en politisk handbok från Sveriges Arkitekter* (2008). En av deras 13 punkter för den hållbar stadsutveckling är att staden måste byggas tät. Vidare menar föreningen Sveriges Arkitekter, att genom ”att vara tät och ha sina funktioner samlade kan staden ge ett rikt och varierat utbud som är tillgängligt för alla”. Det här är samma argument som förs i EU:s *Grönbok om stadsmiljön* (1990) vilka har haft inflytande över till exempel Malmös stadsbyggnadsideal. Malmö är omgivet av värdefull jordbruksmark som ämnas sparas för odling. Att spara mark i det här sammanhanget är förstås ett hållbart och övertygande argument. Men utöver den ekologiska hållbarheten, betonar Malmös planeringspolicys även de ekonomiska och sociala fördelar som förtätning förväntas föra med sig. Det här arbetet fokuserar på de sociala delarna av förtätning. Jag undersöker med hjälp av ett teoretiskt resonemang, ifall förtätning verkligen kan anses vara socialt fördelaktigt. Vidare analyseras den retorik som används och dess paradoxer. Arbetet landar i en analys av Malmös förtätning retorik och slutligen i en studie av retoriken kring ett förtätningsexempel, nämligen Bo01 i Malmö. Förtätning ställs i relation till begreppet hållbarhet i det här arbetet.

Arbetets disposition

Arbetet börjar med en kort beskrivning av hur stadsbyggnadsgreppet förtätning har blivit en del av hållbarhetstänkandet. Det här följs av en analys av social hållbarhet som en av utgångspunkterna i den sociala aspekten av förtätning. Därefter analyseras motsägelserna när det kommer till det sociala livet i den täta staden. Slutligen analyserar jag Malmös förtätningsretorik ur hållbarhetsaspekten, vilket landar i en analys av retoriken kring förtätningssprojektet Bo01 i Malmö.

Val av fallstudie

Malmö vill bli ledande inom hållbar utveckling och ett sätt att nå dit är genom förtätning. Förtätning ska leda till såväl ekonomisk, social som ekologisk hållbarhet för stadens invånare. Den främsta anledningen till att Malmö satsar på förtätning är för att spara den jordbruksmark som omger staden. Jag har valt Malmö som fallstudie eftersom jag ville studera en större stad och hur man tänker kring sina förtätningsprojekt med allt vad det kan innebära av konflikter och möjligheter. I en större stad kan det finnas många faktorer som man måste ta hänsyn till. Malmö består till exempel av ett livligt centrum, men också av mer glesa stadsmiljöer i utkanterna av staden. På det sättet blir Malmö ett talande exempel på olika konflikter som kan uppstå vid förtätning. Det måste dock tilläggas att förtätning och en förändring överlag av en stadsmiljö, alltid handlar om en förändring av en specifik ort med en unik karaktär, ett unikt socialt liv, förutsättningar och problematik och att generaliseringar är svåra att göra. Det är även vad som har framkommit när Malmös förtätningspolicys har ställts i relation till den litteratur som jag har studerat.

Jag har studerat retoriken kring social hållbarhet när det kommer till Bo01 i Malmö, som är ett tätbebyggt område som främst är kopplat till ett fokus på ekologisk hållbarhet, men där det också funnits tankar om social hållbarhet i planeringen av området.

Syfte

Syftet är att problematisera kring förtätning i hållbarhetens namn där det nästan kan sägas ha gått över till en ideologi och därmed som ett svar på alla problem, såväl ekonomiska, ekologiska som sociala. Jag vill problematisera kring den enhälligt positiva diskurs som uppstått kring täthet och försöka reda ut några av de sociala konsekvenserna av förtätning.

Mål

Jag vill visa på komplexiteten i förtätningsbegreppet vad gäller det konceptet i sig och det problematiska i att ha hållbarhetsbegreppet som utgångspunkt för planering. Ett annat mål är att visa på svårigheten att ha ett dominerande planeringsideal när städer och människor ter sig så komplexa och mångfacetterade. Målet är dessutom att visa att utemiljön är en del av såväl upplevelsen av ett bostadsområde som en del av det sociala livet och bör vara mer än abstrakt retorik.

Material och metod

Jag har använt mig av en explorativ metod, det vill säga jag har haft begreppen sociala frågor och förtätning som utgångspunkt. Därefter har jag sökt efter litteratur som har anknytning till de här begreppen. Sökningen har inbegripit tvärvetenskapliga discipliner såsom tekniska definitioner av täthet, men också beteendevetenskapliga och miljöpsykologiska dokument. Utöver detta har jag läst en del litteratur som handlar om hur språket kan används som en form av makt, som Michel Foucault, Kim Dovey och Henri Lefebvre, eftersom jag anser att detta blir aktuellt vid ett dominerande planeringsideal. Ett annat område som jag har tagit del av är miljöforskning om hållbarhet i planering, vilka också belyser det dominanta i hållbarhetsdiskursen. Där har jag läst författare som Johan Hedrén, Erik Swyngedouw och Karolina Isaksson. Metoden som jag har använt inbegriper sökning i databaser efter artiklar och läsning av böcker. Andra dokument som jag har tagit del av är Malmös översiktsplaner, dokument om förtätning. För att ställa Malmö i relation till något, använder jag mig av litteratur som jag anser kan relateras i större eller mindre utsträckning till Malmös förhållanden.

Avgränsningar

Jag skiljer inte på begreppen arkitekt och planerare eller på arkitektur och planering, eftersom gränserna är flytande. När man mäter social täthet kan det gälla både täthet utomhus och täthet inomhus. Jag gör ingen åtskillnad på inomhus och utomhus, eftersom utrymmet såväl ute- som inomhus blir mindre vid en omfattande förtätning. Vid trängsel är det dock oftast inomhus som åsyftas. Känslan av trängsel kan enligt forskning bestå även utanför hemmet. Jag har begränsat mig till att läsa om sociala frågor och förtätning. Jag är medveten om att Sverige är ett glesbefolkat land, och att det kan dröja innan några akuta förtätningssituationer uppstår, men det kan också ske snabbt i de större städerna. De kumulativa effekterna kan vara svåra att förutse. Även om Malmö inte är till exempel London, ger det ändå en fingervisning om den problematik som kan uppkomma. Jag har lyft fram det i de dokument om täthet som jag har läst som jag anser är relevant för Malmös eller Sveriges del. Jag resonerar som så att människor ändå är människor överallt, med liknande behov, och jag vill mena att liknande situationer och känslor kan uppkomma på alla ställen där utrymmet är begränsat. Min främsta ambition är att illustrera hur dominant förtätning har blivit och resonera kring problematiken med att ha ett så enhetligt stadsbyggnadsgrepp, inte att dra några exakta slutsatser.

Begrepp

Begreppet den hållbara staden omfattas av en rad olika stadsbyggnadsgrepp. Mitt arbete handlar om förtätning som ett led i den hållbara utveckling där mark ska sparas och transporter minskas. Förtätning kan vara såväl en utökad bebyggd miljö, men kan också vara en intensifiering, det vill säga fler människor och objekt på samma yta vilket leder till en ökad aktivitet i stadsmiljön. En annan aspekt av förtätning som jag tar upp är den upplevda tätheten som är en psykologisk reaktion på olika stimuli i omgivningen. En överbelastning av både fysiska och psykiska stimuli är det som i förtätningssammanhang kan relateras till trängsel och trångboddhet. Detta blir centralt för de negativa aspekterna av täthet, eftersom detta är en effekt av täthet som tydligt medför negativa konsekvenser för de som inte har möjlighet att välja bort det. Begreppet förtätning kan som nämnts ovan, omfatta mycket och åsikterna och ställningstagandena om vad det egentligen innebär kan skilja sig mycket åt i de olika dokument som jag har tagit del av. Därför kan det möjligen bli lite förvirrande emellanåt i arbetet när det gäller vad som är vilken täthet och vad som är skillnaden på olika slags täthet. Det har inte helt gått att urskilja, eftersom det inte finns några generella mått. Det kan till exempel vara svårt att skilja på hög täthet och trängsel. Meningen är dock främst att ge en övergripande bild av ett enhetligt stadsbyggnadsideal.

Frågeställningar

Den täta staden anses ekologiskt hållbar, men är den det som kallas socialt hållbar? Med förtätning sägs en hel rad sociala fördelar uppkomma, stämmer det? Hur används begrepp som hållbarhet och förtätning i Malmös retorik om stadsplanering?

2. Begreppen hållbarhet och förtätning

Planering som makt

”Den fysiska planeringen är kanske det mest kraftfulla instrumentet som kommunen kan använda för att påverka strukturen kring människor vardagsliv” (Malmö 1997 Sid 4).

Att ha tak över huvudet är grundläggande för människors överlevnad och känsla av trygghet, därför kan det inte underskattas vilken auktoritet arkitektur kan utgöra med tanke på hur den formar vardagslivet för människorna. Stadsplanering har därför en stor roll att spela när det gäller vårt vardagsliv. Den både erbjuder möjligheter på vissa platser, men den innebär också ett utestängande av andra (Dovey 1999 Sid 11). När ett stadsrum eller en spatial form skapas, bestäms i vissa avseenden även utvecklingen av den sociala processen (Harvey 1975 Sid 46). De sociala relationerna i samhället tenderar att översättas till fysiska strukturer. De sociala strukturerna i samhället återspeglas sedan i fysisk rumslighet (Bourdieu 2000 Sid 134). Människan präglas av den plats hon kommer att kalla sitt hem. Hon präglas av hur mycket plats hon tar upp och vilka tillgångar som hon förfogar över (Bourdieu 2000 Sid 135). Det är inte endast den byggda miljön som påverkas av de sociala strukturerna i samhället utan hela det offentliga rummet. Maktrelationer bestämmer över det offentliga rummet när det kommer till möjligheterna för till exempel rekreation, tillgänglighet, stadsrummets kvalitet, hur det underhålls och vilken tillgång till kollektivtrafik som invånarna har (Flierl 2012 Sid 232). Den byggda miljön blir till genom diskurser. Det som blir essentiellt i det fallet är därför hur diskursen förs och vilken diskurs som kommer att tas för sanning. Det är de som har makt som bestämmer vad som räknas som sanning och vilka medel som godkänns för att uppnå den sanningen (Foucault 1980 Sid 131).

Stadsbyggnad kan bli till ett maktverktyg när det inbegriper dominanta diskurser. I dagens stadsbyggnadsideal är det diskursen om den hållbara staden som är rådande. Den hållbara staden har bland annat förtätning som ideal. I den täta staden blir frågor om plats, för vem och hur mycket därmed centrala frågor. Det här blir särskilt påtagligt när plats kan bli något av en bristvara och om den täta staden innebär sociala fördelar, vem får då ta del av dessa?

EU och hållbar stadsutveckling

Den täta staden förespråkas som en del i strategin för att hantera ohållbarhetens problem.

(Breheny 1997 Sid 1) (Fulford 1996 Sid 123) (Jabareen 2006 Sid 46) (Tunström 2009 Sid 12).

Motivet för implementerandet vilar tungt på en rad strategiska fördelar, som ska bli resultaten av mer täta städer. Argumenten är att i mer täta städer minskar resavstånden, och på så sätt blir utsläppen av bränsle mindre, landsbygd sparas från exploatering, lokala verksamheter stöds och lokala områden blir mer självständiga (Breheny 1997 Sid 1) (Fulford 1996 Sid 123) (Jabareen 2006 Sid 46). Eftersom städer anses vara den största källan till utsläpp och miljöförstöring är det också där det finns störst chans att omvandla samhällen till hållbara (EU kommissionen 1990) (Owens och Cowell 2002 Sid 4) (Ullstad 2008 sid 6). Att göra städerna attraktiva är också ett sätt att göra dem mer konkurrenskraftiga i ett globalt perspektiv (Nijkamp och Perrels 1994 Sid 3) (EU kommissionen 1990).

Att bygga tätt är inget nytt stadsbyggnadsideal. Le Corbusier ville till exempel bygga höga hus i park med korta avstånd mellan människor. Även för Le Corbusier var ett motiven att spara mark (Åquist 2001 sid 9). Dagens täthetsdiskussion grundar sig i hållbarhetsbegreppet.

Hållbarhetsbegreppet myntades med definitionen *“Hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”* (WECD 1987). Med begreppet blev miljöfrågor nu till en global angelägenhet (Wärneryd, Hallin, Hultman 2002 Sid 25). Begreppet har sedan dess fått ett enormt genomslag. Hållbarhet står högt på agendan i svensk politik och har blivit till en laglig angelägenhet. Såväl som i naturresurslagen och i plan - och bygglagen finns hållbara miljömål. Genom regionala handlingsplaner för hållbar utveckling har den nationella miljöpolitiken sedan tillämpats (EU 1996 Sid 34). Ett betydande område där man anser att hållbarhet kan tillämpas är markanvändning och fysisk planering. Planerarna anses därför ha en särskild roll i att uppnå detta (Nilsson 2001 Sid 84).

EU har ett stort inflytande på medlemsländernas markpolitik. Hållbar stadsutveckling introducerades inom EU med projektet hållbara städer. Begreppet antogs sedan av Europeiska kommissionen 1991 när *Grönboken om stadsmiljö* blev offentlig (EU 1996 Sid 3). Innehållet i Grönboken har haft stor påverkan och refererats till i flera publikationer. Enligt delegationen för hållbara städer anses Grönboken vara en milstolpe vad det gäller synen på stadsmiljön, eftersom dokumentet förespråkar en helhetssyn när det gäller städernas problem och dessutom samordnar tillvägagångssätt för att komma till rätta med dem (EU 1996 Sid 20).

Det är två huvudpunkter som *Grönboken om stadsmiljön* har i åtanke. Den första är att förhindra stadsutglesning. Samtidigt vill man åstadkomma ett stadsliv som relaterar till 1800-talsstaden. En stad med finmaskiga nät av gator och ett intensivt gatuliv, uppbyggd kring en järnvägsstation ska återskapas för att öka kvaliteterna på städerna så att de blir globalt konkurrenskraftiga. Det här ska också bidra till en större social sammanhållning (Heng och Malone-Lee 2010 Sid 42).

Men retoriken i *Grönboken om stadsmiljön* väckte många frågetecken. Ett antal debatter sattes igång efter lanserandet av dokumentet. De handlade främst om Grönbokens ställningsstagande om hur staden skulle utformas och markanvändningen (EU 1996 Sid 20). Welbank anser att *Grönbokens* stora genomslag i förtätningsdebatten emellertid kan anses vara anmärkningsvärt eftersom dokumentet endast var ett tillägg till EU:s politik och inte central för den. Inte heller skulle den skrivas in i något direktiv eller bli nationellt lagstadgad (Welbank 1996 Sid 76).

Malmö, som det här arbetet kommer att ha som exempel vad det gäller förtätning, har påverkats av retoriken i *Grönboken om stadsmiljön*. I Malmös översiktsplan från år 2000 refereras det till den.

”I EU:s grönbok om stadsmiljö pekas på de problem som efterkrigstidens planeringsideal med zoner, utspridning av bebyggelse och trafikseparering har medfört i form av segregering, stor markkonsumtion och en torftigare stadsmiljö. De rekommendationer som EU ger för städernas fortsatta utveckling handlar om funktionsintegrering, tillvaratagande av det arkitektoniska arvet och utnyttjande av redan urbaniserad mark för exploatering. Dessa utgångspunkter överensstämmer väl med Malmös utbyggnadsstrategi och de riktlinjer för planering och byggande som ges i översiktsplanen” (Malmö 2000 Sid 14).

Det var dock med Agenda 21 som retorik blev till konkreta handlingsprogram. 1992 höll FN en konferens om miljö och utveckling (UNCED) i Rio de Janeiro. EU hade en ledande roll vid förhandlingarna där alla medlemsstater deltog. Alla medlemsstater undertecknade Riodeklarationen om miljö och utveckling. Även Agenda 21 undertecknades. Agenda 21 var en handlingsplan som i detalj beskrev de speciella initiativ som de olika nationerna skulle åstadkomma. I Agenda 21 fordrades att de olika regeringarna förberedde nationella strategier för hållbar utveckling och lämnade in lägesrapporter till FN:s kommission om hållbar utveckling. Kommissionen övervakade sedan framstegen i tillämpningen av Rioavtalen (EU 1996 Sid 26). En stor del av Agenda 21 berörde fysisk planering. De lokala förvaltningarna skulle se till att åtagandena i Agenda 21 omsattes i praktiken (EU 1996 Sid 27).

1997 antog Malmö Agenda 21 med lokala riktlinjer för hållbar utveckling. Fokus låg vid den här tidpunkten primärt på ekologisk hållbarhet.

”För att klara av livsmedelsförsörjningen långsiktigt måste vi också värna om utrymmet för växtligheten. Det innebär att vi i framtiden måste vara mer restriktiva med att ta mark i anspråk för vägar, bebyggelse etc ”(Agenda 21 1997 Sid 12).

I Malmös Översiktsplan från år 2000 ska Agenda 21 implemeteras i praktiken och huvudtanken är att hållbarhet och en god miljö ska främjas (Agenda 21 997 Sid 4). Den täta staden har blivit ett faktum för att åstadkomma en hållbar stadsutveckling.

”Malmös möjligheter att utvecklas mot ekologisk hållbarhet måste i huvudsak sökas inom ramen för existerande struktur med omfattande tätbebyggelse, intensivodlat omland, högexploaterad kustzon och få grönområden (...) Malmö bibehålls som en kompakt stad där den lokala och regionala kollektivtrafiken kan fungera effektivt. Utvecklingen av miljöanpassade transportsystem prioriteras. De begränsade naturresurser som står till buds för framtida retsloppslösningar – jordbruksmark, värdefull natur, vindkraftlägen – reserveras i möjligaste mån för sådana ändamål” (Malmö 2000 Sid 38).

Att förhindra stadsutglesning fortsätter att vara en prioriterad fråga för EU och 1999 bildades ESPD. ESPD sätter mål och riktlinjer för en balanserad och hållbar regional utvecklingsplanering. Alla medlemsstater antog dessa frivilligt. En tredjedel av riktlinjerna berör direkt hur stadsutglesningen ska minska (EU 2004 Sid 26). I EUDokumentet från 2004 *Formulering av en temainriktad strategi för stadsmiljön* blir det också tydligt vilken stor vikt som läggs vid att förhindra stadsutglesning:

”Stadsutglesning (urban sprawl) är den mest akuta stadsplaneringsfrågan. Gröna områden – värdefull jordbruksmark och naturområden – bebyggs med villaområden och industriområden. Stadsutglesningen ökar resbehovet och bilberoendet, vilket i sin tur späder på trängseln i trafiken, energiförbrukningen och utsläppen. Problemen är värst i områden med låg bostadstäthet där avstånden mellan vardagsaktiviteterna (bostad, affärer och arbetsplats) är stora” (EU 2004 Sid 23).

Boverket bekräftar i dokumentet *Hållbara städer och tätorter i Sverige - Förslag till strategi* att den täta staden har blivit ett viktigt stadsbyggnadsgrepp. Här har man tydligt anammat Grönbokens strategi med förnyelse av stadskärnorna för att med attraktiva centran, kunna locka till sig företag och därmed stå sig i den globala konkurrensen.

”Idag har vi en insikt om betydelsen av att vi utvecklar våra städer inåt – förnyar stadskärnor och kompletterar befintlig bebyggelse istället för att strö ut gles bebyggelse. Genom en intensivare användning av stadens gråmarker, impediment och övergivna industriområden, kan vi skapa en tätare stad med bättre livs-, arbets- och bostadsförhållanden utan att ta bort värdefulla grönområden. I städerna finns det en omfattande köpkraft. Förnyade stadskärnor blir åter attraktiva och därigenom konkurrenskraftiga till nyexploaterade externhandelsområden. Detta åstadkommes genom modernisering av befintlig bebyggelse, trafikmiljöförbättringar, iordningsställande av rivningskvarter, kvalitetshöjning av grönytor och parkeringsplatser. Stadsförnyelse är ett viktigt bidrag till miljöskyddet” (Boverket 2004 Sid 21).

Rekommendationerna som EU ger sina medlemsländer om en hållbar stadsutveckling har således blivit ett tongivande planeringsgrepp. Såväl hållbarhet som förtätning genomsyrar dagens planering. I Isakssons studier om hur planerare implementerar hållbarhet i praktiken, blir det tydligt att förtätning är det som planerare anger som svar på hur de tre dimensionerna av hållbarhet kan integreras i dagens planering.

”Ett konkret exempel på hur man inom den fysiska planeringen idag arbetar för att förena ekologiska, ekonomiska och sociala dimensioner av hållbar utveckling, är att man idag i så stor utsträckning som möjligt undviker att planera för ny bebyggelse på jungfrulig mark. Istället strävar man efter att lokalisera ny bebyggelse till redan exploaterade ytor. Detta upplevs generellt som någonting som underlättar förenandet av ekologiska målsättningar och ambitioner om fysisk expansion och fler bostäder, vilket kan sägas hänga ihop med såväl ekonomiska som sociala hållbarhetsaspekter” (Isaksson 2003 Sid 45).

Det är tydligt hur förförisk diskursen om den täta staden har blivit med tanke på hur snabbt den har omsatts i urbana handlingsprogram (Guy och Martin 2000 Sid 10). Andra forskare bekräftar också hur konceptet täthet som hållbart stadsbyggnadsgrepp har blivit dominant och till och med oantastligt. Smyth till exempel, skriver att:

“The concept is so dominant that that it seems inconceivable that anyone would oppose the current tide of opinion towards promoting greater sustainable development and the compact city in particular” (Smyth 1996 Sid 103).

Tunström bekräftar hur denna effekt är tydlig i stadsbyggnadssdiskursen i Sverige och hur täthet och blandstaden ses som universallösningar.

”Stadsmässighet tenderar att framstå som nära en totallösning, eller en modell, på samma sätt som den täta staden, eller blandstaden. Epitet som dessa tycks för övrigt ofta referera till samma typ av ideal. Stadsmässighet är täthet, täthet möjliggör blandning, blandning skapar stadsmässighet. Stadsmässighet och täthet ska skapa närhet till ”allt”, det minskar transportbehoven och ökar jämställdheten, tillväxten och ”stadslivet”(Tunström 2009 Sid 86).

Den hållbara staden som ideologiskt koncept

Den täta staden med dess koppling till hållbarhet, har blivit till en fastslagen sanning. Hållbarhet är ett högt värderat begrepp. Begreppet har därför en stark ideologisk makt, särskilt när det förknippas med andra koncept, eftersom bara associationen till begreppet också präglar alla andra idéer som något positivt. Om hållbarhet är något tveklöst positivt, då måste till exempel hållbara städer också vara något bra. Hållbarhet refererar också till hur saker och ting borde vara och hur vi borde leva och att det är därför en moralisk diskussion. När man använder moraliska argument är det inte långt från dialog till dogm (Neuman 2005 Sid 17). Begrepp som hållbarhet, smart growth, och new urbanism, begrepp som alla hör samman med den täta staden, blivit till mer ideologiska än tekniska begrepp och syftar på hur platser borde vara.

“These ‘solutions’ are inherently ideological, rather than technical in their prescriptive content even though it is planning technologies that shape and normatively determine how our built spaces ‘ought’ to be” (Gunder och Hillier 2007 Sid 473).

Det utopiska draget som dessa begrepp inbegriper, utgör ett ouppnåeligt ideal som påverkar planering. Detta kan få oss att tro och dela illusioner och fantasier om att vi faktiskt uppnår idealet (Gunder och Hillier 2007 Sid 473). Den ideologiska framtoningen, bristen på utredning och problematisering kring förtätningsbegreppet har dock ifrågasatts. Breheny är kritisk till att handlingsprogram har antagits innan forskarna har hunnit utreda konsekvenserna av dem. Han antar att orsaken kan vara att nationella regeringar (Breheny 1996 Sid 13) varit ivriga om att hantera miljöfrågor och dessutom velat visa upp sig internationellt när det gäller att hantera de här frågorna (Breheny 1996 Sid 14). Den rådande bristen på klarhet mellan forskning och policy är något som Cooper och Boyko också har uppmärksammat. De ser risker i att företrädare för policy bara fokuserar på en typ av täthet eller väljer modeller som inte är välgrundade (Boyko och Cooper 2011 Sid 3).

Neuman vänder sig emot det enhetliga idealet. Han menar att i brådskan med att förtäta alla städer frågar man sig hur tätt det är tänkt att det ska byggas och om stadsdelarna då blir beboeliga (Neuman 2005 Sid 16). Stadsbyggnad är komplext och det går därför inte att tillämpa en modell rakt av. En genomsnittlig förtätning inom ett och samma område tar till exempel inte hänsyn till variationerna som kan finnas. Den riktar sig inte mot olikheter i strukturer, markanvändning, design, sociala egenskaper och ekologiska förhållanden. Den komplexa enhet som staden utgör kan komma att förbises i ett ensidigt fokus på förtätning. Om all forskning inriktas på förtätning kan stadsbyggnad få ett ofullständigt perspektiv (Neuman 2005 Sid 13).

Boyko och Cooper är kritiska till att företrädare för handlingsprogram i många länder har framhållit täthet som ett universalmedel för hållbart stadsbyggande. Det som saknas i sådana program är hänsyn till människors uppfattningar och känslor på de platser som ska förtätas, liksom att man verkar ha förbisett att täthet inte är isolerat från en rad andra frågor som kan skapa spänningar och där avvägningar behöver göras (Boyko och Cooper 2011 Sid 3).

Marcuse anser att urbana miljöer är för komplexa för att kunna lyda under ett begrepp som hållbarhet. Han menar att ett konsensus om stadsmiljöer inte är möjlig.

”While sustainability may be a useful formulation of goals on environmental issues, it is a treacherous one for urban policy because it suggest the possibility of a conflict-free consensus on policies whereas, in fact, vital interests do conflict: it will take more than simply better knowledge and clearer understanding to produce change (...) In these areas – and I focus on housing and urban development as examples – sustainability – is a trap. It implies that everyone has a common stake in sustainable transport, sustainable housing, sustainable development, or sustainable cities” (Marcuse 1999 Sid 104-105).

För Swyngedouw är det starka konsensustänkandet kring hållbarhet och fenomen som kan associeras till detta, som exempelvis hållbara städer, en del av det som han kallar det postpolitiska samhället. Det postpolitiska samhället är ett samhälle som styrs av till exempel vetenskapsmäns och företagens uppfattningar, som sedan förs över till den politiska arenan där en konfliktfri politik förs. I detta samhälle är det experterna som för talan. Allting kan bli till politik, men i form av förpliktigelser och ickekonflikter. Politik blir någonting man kan göra utan att fatta beslut som delar in och separerar. Ett postpolitiskt konsensus eliminerar grundläggande konflikter (Swyngedouw 2007 Sid 25).

Det typiska för det postpolitiska konsensus är att människor och naturen symboliseras och upphöjs till något universellt och imaginärt, istället för att vara olika, specifika sociala grupper, socionaturer eller miljöer. Swyngedouw menar att vi till exempel talar om en symboliserad natur, som något som är det goda som går mot en balans men som störs av våra mänskliga handlingar och som kan åtgärdas med hjälp av de rätta hållbara åtgärderna. Klimatfrågorna tas inte på allvar i den här debatten där naturen ses som något gott som kan kontrolleras. Det finns desutom många olika slags natur som lever sina egna liv och som människan inte rör över. Men i det enade konsensus som råder angående hållbarhet, blir att ifrågasätta klimatförändringarnas politik i sig själv ansett som ett svek, som en orättmätig aktivitet förbjuden av ”Naturen” självt (Swyngedouw 2007 Sid 21). Istället hanteras sakfrågor genom en politisk konsensus dialog och enskilda krav blir avpolitiserade (Swyngedouw 2007 Sid 35). Den här konsensusretoriken bidrar istället till att de konfliktrelationer som miljöpolitiska frågor innehåller, inte lyfts fram (Isaksson 2003 Sid 17).

Men just konstruktionen av universella begrepp som till exempel hållbarhet, kan ha en hegemonisk funktion eftersom de inte betyder något särskilt eller anger något specifikt. Vagheten och tomheten i begreppet kan fylla en funktion särskilt för inflytelserika grupper med lagstadgade intressen. Begreppen kan sedan upptas av vilken makt som helst och den behöver inte nödvändigtvis vara demokratisk (Laclau i Gunder och Hillier 2007 Sid 471). Det kan vara tomma beteckningar som till exempel jämlikhet, rättvisa, välfärd eller hållbar utveckling (Bradley 2009 Sid 28). Laclau beskriver hur de här begreppen blir mer av tomma betecknare och därmed universella ju längre ifrån de befinner sig ifrån det som de i verkligheten relaterar till, som till exempel hållbarhet som ska stå som symbol för naturen (Laclau 2000 Sid 56).

Det blir samma sak med ett begrepp som förtätning i det här sammanhanget. När möjligheterna för förtätning är grundligt undersökta ur alla aspekter, är det inte en tom betecknare utan ett verktyg för stadsbyggnad. Däremot, när det kopplas samman med termer som till exempel hållbarhet, social jämlikhet eller rättvisa uppgår det till något universellt. Förtätning blir då mer kopplat till utopiska och ideologiska fantasier om utopiska, sociala miljöer (Gunder och Hillier 2007 Sid 473). Lefebvre beskriver hur dessa imaginära processer kan användas för att förankra stadsbyggnadsprojekt som inte tar hänsyn till människornas vardagsmiljö. De som planerar de spatiala strukturerna kan använda det symboliska och imaginära språket för att producera social mening som inte är integrerad i de sociala processerna (Prigge 2008 Sid 48). Det sociala livet blir på så sätt till en diskurs bland forskare och planerare som skiljer sig från det levda livet (Prigge 2008 Sid 53).

Idén om konsensus är också ett exempel på detta. Kring förtätningssdiskursen råder, som nämnts ovan, ett starkt konsensus. Idéerna om ett komplett harmoniskt samhälle med ett fullständigt konsensustänkande är en utopisk dröm mer än att den sammanfaller med den levda verkligheten (Hillier 2003 Sid 45). I planeringspraxis utlovar snarare beslutsfattande med hjälp av konsensus en fantasilösning på djupt rotade problem (Hillier 2003 Sid 55). Hillier anser, och hänvisar till Laclau och Mouffe, att konsensus är något av en social konstruktion. Det är något av en tom betecknare, liksom hållbarhet eller social rättvisa, där innehållet förses med en mångfald av en rad olika önskningar, det vill säga innehållet i aktörernas åsikter, vilka sedan blir till ideologiska och metodologiska förpliktelser (Hillier 2003 Sid 39).

Det är en konsensusbildande elit som bestämmer vad som är sant, där andra alternativ upphävs. Konsensus i det här sammanhanget handlar om att de hållbara målen är naturgivna, självklara och att alla har ett gemensamt intresse i dem (Hedré 2002 Sid 315). Överflödet av metaforer som till exempel hållbarhet och som refererar till naturvetenskapliga begrepp, fraser och modeller innebär att generaliseringar och abstraktioner blir väldigt vanliga i den officiella miljödiskursen. På det här sättet blir det ett avstånd till "den platsförankrade och erfarenhetsbaserade miljö, det levda rum, som människor i allmänhet relaterar sig till" (Hedré 2002 Sid 320).

Enligt Hedré görs människor eller miljön görs till ting när man tror att förhållanden eller företeelser kan begripas utan att man har undersökt kontexten som de befinner sig i (Hedré 2002 Sid 321). Det mest uppenbara exemplet på det här är den glömska som handlar om miljöproblematikens sociala kontext. Miljöintresset beskrivs som en gemensam angelägenhet, som om det drabbar alla på samma sätt, och att det inte dessutom, till exempel handlade om fördelingsaspekter (Hedré 2002 Sid 322).

Den täta stadens fördelar anses komma alla till godo och det råder ett konsensus om att den täta staden bidrar till att uppfylla samtliga tre hållbarhetsmål. Konsensustänkandet beskriver den täta staden som absolut socialt fördelaktig. Det här leder till frågan om den täta staden verkligen för med sig alla fördelar och om den sparar värdefull mark är det då sant att den samtidigt är socialt hållbar och har man verkligen tagit alla sociala aspekter med i beräkning?

3. Social hållbarhet i den täta staden

Utöver den ekologiska hållbarheten införlivades även ekonomisk, social och kulturell hållbarhet i hållbarhetsbegreppet i och med FN:s Rio konferens 1992 (Sandstedt 2001 Sid 328). Den ekologiska och den ekonomiska aspekten är de som framträtt mest i hållbarhetsdebatten, men på senare tid har det blivit ett starkare fokus även på den sociala hållbarheten.

Den täta staden har blivit accepterad som den idealiska formen för ekologisk hållbarhet. Den etiska normen kring hållbarhet har översatts till ideala urbana former, såsom den täta staden. Ancell och Thompson-Fawcett anser dock att det inte finns några bevis för att den täta staden samtidigt skulle vara en socialt hållbar stad. (Ancell och Thompson-Fawcett 2008 Sid 438).

” Such ideals of urban form have undergone some analysis with regard to their environmental sustainability, but to date the claims that are made concerning their social sustainability have little concrete evidence to support them ” (Ancell och Thompson-Fawcett 2008 Sid 438).

Vad social hållbarhet egentligen betyder i planeringssammanhang präglas av vaghet och begreppsförvirring. Vallance et al menar att misslyckandet med att närma sig den sociala hållbarheten har lett till ett förnyat intresse i konceptet social hållbarhet och dess aspekter. De finner dock efter en undersökning av litteraturen kring social hållbarhet att det är ett koncept i kaos och att detta därför allvarligt kan äventyra dess betydelse och användbarhet - det måste problematiseras (Vallance, Harvey, Perkins, Dixon 2011 Sid 342). Även Davidson efterlyser en konkretisering av begreppet, eftersom han menar att social hållbarhet betyder väldigt lite i sig självt. Uppenbarligen kan vi inte säga hur en hållbar stad, eller samhälle skulle se ut endast genom att applicera hållbarhet. Det blir därför nödvändigt att undersöka vilka principer som är associerade med policys som ska generera social hållbarhet (Davidson 2009 Sid 609). Vagheten i begreppet komplicerar också det praktiska implementerandet. Cars som har undersökt begreppet social hållbarhet skriver att:

”Ekologisk och ekonomisk hållbarhet är långt ifrån entydiga, men ändå ´under` av tydlighet i jämförelse med hur den sociala dimensionen tolkas och beskrivs”(Cars 2011 Sid 12).

Cars beskriver också hur den sociala dimensionen ofta blir placerad i en "strykklass" . Han menar att det är på grund av att social hållbarhet kan tillämpas på många sociala områden. Ofta vet planerarna därför inte vilket de ska välja (Cars 2011 Sid 17). Enligt Isaksson fungerar begreppet hållbarhet bäst på den begreppsmässiga nivån. Problemen med att implementera hållbarhetsarbetet med dess tre pelare uppstår när begrepp ska bli verklighet. Enigheten kring termen befinner sig endast på det abstrakta och retoriska planet (Isaksson 2003 Sid 68).

Ur hennes intervjuer med planerare har hon funnit att de, i flera fall, anser det särskilt svårt att arbeta med social hållbarhet. En anledning är att de inte betraktar de sociala frågorna som sin angelägenhet och att de inte är värdeneutrala (Isaksson 2003 Sid 52). Isaksson anser att detta kan anses som anmärkningsvärt eftersom frågor som markanvändning och andra ekologiska frågor berör människor, inte minst när det gäller fördelningspolitik. Dessa frågor har inte någon plats i dagens konsensuspräglade miljödiskurs, där socialt och politiskt konfliktfyllda perspektiv inte passar in (Isaksson 2003 Sid 53).

Även andra forskare ifrågasätter hur den sociala faktorn satts på undantag. Davidson menar att vi inte enbart kan fokusera på ekologisk hållbarhet från endast ett perspektiv. Relationerna mellan ekologisk och social hållbarhet behöver också läsas i den andra riktningen. Vi måste vara medvetna om hur sociala konstruktioner av den ekologiska hållbarheten återspeglas i debatten om sociala frågor (Davidson 2009 Sid 615). Han menar att det annars finns en risk att sociala mål styrs av ekologiska motiv som inte nödvändigtvis innehåller krav på utgångar som är jämlika eller rättvisa. Det här har också blivit allt viktigare sedan ekologisk hållbarhet blivit så normativ (Davidson 2009 Sid 614). Enligt Partridge är jämlikhet den term som oftast dyker upp i samband med begreppet. Ojämlikhet och social uppdelning är så tydligt sammankopplade till konflikter och instabilitet att det är osannolikt att det skulle kunna gå att uppnå social hållbarhet utan jämlikhet (Partridge 2005 Sid 10). Burton menar dock att av alla argument för den täta staden är den minst undersökta, och kanske den mest oklara frågan, att den täta staden skulle vara en socialt jämlik stad. Social jämlikhet tillskrivs ofta den täta staden med liten eller ingen bekräftelse (Burton 2000 Sid 1970).

Marcuse ifrågasätter den miljöfokuserade diskursen i hållbarhetsdebatten där de sociala aspekterna länge har satts på undantag.

” Environmental sustainability seems at first blush to be the most “objective” the most inescapable, of all these constraints: if humankind dies off, the game is over. But may that not ultimately be said also if freedom or democracy or tolerance disappeared? Since none of any such events will be one-shot catastrophes, is the danger of environmental degradation greater today than that of war, fascism, poverty, hunger, disease or impoverishment for large numbers of people? ” (Marcuse 1998 Sid 109).

Marcuse menar att program och policys kan vara hållbara och socialt rättvisa, men de kan också vara ohållbara och orättvisa, eftersom hållbarhet och social rättvisa inte nödvändigtvis går hand i hand (Marcuse 1998 Sid 55). Om de berörda invånarna till exempel inte stödjer förtätning kan de anses vara okänsliga när det gäller de regionala ekologiska angelägenheterna (Bunce 2004 sid 183). Likväl, kan ett tätt bostadsområde utan kvalitativ design och konstruktion innebära undermåliga bostäder och rekreationsområden på lokal nivå, även om det går hand i hand med utökad kollektivtrafik på regional nivå.

Gunder anser att miljön i hållbarhetsdiskursen på ett ytligt sätt är hänvisad till förtätning och återanvändandet av redan existerande platser och att det sociala som bäst har blivit hänvisat till vaga plattityder. Det som nu står i fokus är att bedriva hållbara städer som balanserar miljöproblem, framtida populationers behov och ekonomiska mål. Han undrar vad som har hänt med planeringens traditionella angelägenheter som social rättvisa och jämlikhet (Gunder 2006 Sid 214).

Vallance et al, hävdar däremot att hållbar utveckling ursprungligen inbegrep ett tydligt socialt uppdrag, men håller med Gunder om att den sociala aspekten negligerats under två årtionden bland referenser till hållbarhet som primärt har fokuserat på de bio-fysiska aspekterna, eller varit inordnad i en diskurs som fokuserat på utveckling och ekonomisk tillväxt (Vallance et al 2011 Sid 342).

Enligt Quastel et al uppmärksammade dokumenten Vår gemensamma framtid (WCED 1987) och Agenda 21 (UN 1992) tydligt social hållbarhet som en av de tre pelarna i hållbarhetstemat.

Social hållbarhet kunde här förstås som en policy som hade som mål att ge alla förutsättningar för ett gott liv, såsom minimiinkomst, arbete eller utbildning. Men begreppet inbegrep även sådant som berör social rättvisa såsom fördelning av ekonomiska tillgångar och lika möjligheter och deltagande i planeringsprocesser. Dokumenten betonade dessutom behovet av forskning om den sociala dynamiken mellan det ekologiska motivet och hållbara policys. Planeringsteori har sedan, enligt Quastel et al, under 1990- och 2000-talen använt hållbarhetsspråket och betonat förtätning av den byggda formen. Policys som implementerades på de här grunderna fokuserade i många fall på zoner, landanvändning och transportfrågor. De menar att när det sociala dyker upp i hållbarhetspolicys, är det för det mesta som en form av kompromiss av sådant som rör livskvalitet, inkluderat miljömässiga bekvämligheter som gör en plats attraktiv, men bara i vissa områden (Quastel, Moos, Lynch, 2012 Sid 1057).

De sociala fördelarna som förväntas uppkomma ur en mer tät bebyggelse är många, men att de kommer alla till godo är inte något självklart, inte heller att förtätning verkligen för med sig sociala fördelar. På vissa platser har det istället lett till problem så som konflikter och överbefolkning.

Den täta och socialt fördelaktiga staden

Socialt anses den täta staden även kunna ha fördelar som ökad ekonomisk attraktivitet genom att uppmuntra småföretag och därmed möjligheten att stödja lokal affärsverksamhet. Det påstås att en tät stad gynnar social och kulturell mångfald och att den bidrar till en livligare, tryggare och socialt jämlikt miljö. Aktiviteten i stadsmiljön kommer även att öka när fler människor rör sig på mindre yta. Miljön anses bli tryggare när fler människor rör sig på mindre yta och därför antas övervakningen bli bättre. Socialt jämlik blir den täta staden, eftersom fler människor kommer att ha tillgång till service och anläggningar med de kortare avstånden. Den täta staden ska gynna hälsan genom att fler går och cyklar till olika verksamheter och aktiviteter, eftersom behovet av att ta bilen antas minska. När människor möts och bor i den täta staden, med korta avstånd mellan varandra och verksamheter, bildas också en kollektiv stolthet över området och därmed en känsla av gemenskap (Burton, Williams, Jenks 1996 Sid 232) (Dempsey, Brown, Bramley 2012 Sid 100).

Ovanstående ska uppnås genom en blandad stad. Blandstaden är idealet för den täta staden. Blandstaden innebär en blandad användning av bostäder, affärer, utbildning och hälsofaciliteter så att människor kan bo, arbeta och leka i samma område (OECD 1994 Sid 51).

Idealen om den blandade staden härrör bland annat från New urbanism, som är en rörelse som började i USA och som också finns i Sverige. Rörelsen vänder sig emot stadsutglesning och anser att en form av tät by i staden, med olika blandade funktioner, är något eftersträvänsvärt. Rörelsen har den europeiska 1800-talsstaden i åtanke. Det är samma ideal som *Grönboken om stadsmiljön* hänvisar till. *Grönboken om stadsmiljön* har, som nämnts ovan, haft en betydande påverkan på lokala regeringars stadsbyggnadspolitik i Europa. Den förespråkar innerstaden som ideal och vänder sig emot stadsutglesning, och menar att det är brist på stadskänsla i städernas perifera delar.

”In parts this reflects the failure of the periphery: the absence of public life, the paucity of culture, the visual monotony, the time wasted in commuting. By contrast, the city offers density and variety: the efficient, time –and energysaving combination of social and economic functions” (Eukommissionen 1990 Sid 7).

Den blandade innerstaden blir då nödvändig för att få rätsida på stadslivet. En blandad användning av urbana funktioner blir nödvändigt. Det är dessutom av vikt att olika sociala grupper kan leva ihop så att det bildar grund för samexistens vilken idag, undermineras av en växande ömsesidig ignorans och misstro mellan människor från olika förhållanden (Eukommissionen 1990 Sid 29). *Grönboken om stadsmiljön* refererar till grannskap som omgav centrum och som uppfördes på 1800-talet, eftersom de uppvisade en större blandning när det gäller både ålder och sociala grupper (Eukommissionen 1990 Sid 28). Stadsbyggnadsidealet i *Grönboken om stadsmiljön* är som nämnts ovan, de historiska centra i de europeiska städerna och deras arkitektur, eftersom de representerar en unik arkitektur där det går att skilja en stad från en annan.

“The historical centres of European cities, where they remain intact, represent an important link with the city’s past culture and heritage. In a world increasingly dominated by international styles of architecture and building technology, historical centres provide a unique sense of place which differentiates one town from another” (Eukommissionen 1990 Sid 22).

Flera forskare är dock skeptiska tills den italienska kulliga staden som de anser att författaren har i tankarna jämfört med verkligheten av innerstäder eller förorter runt om i Europa (Breheny 1996 Sid 28).

Att fokusera på att skapa en speciell känsla flyttar fokus från frågor om till exempel rättvis fördelning av stadsrummet, samtidigt som man också fastställer en ideal plats och utestänger alla andra möjligheter. Diskussionerna om hur dessa platser kommer att te sig i verkligheten är också något som kan förbises med ett hegemoniskt stadsbyggnadsideal. Raco hävdar att betoningen på den hållbara staden ligger på kvantitativa förbättringar av till exempel den fysiska infrastrukturen för ekonomisk tillväxt, medan frågor om social jämlikhet har reducerats till föreställningar om hållbarhet, som skapandet av "a sense of place" och fördelarna med stadsmässig mångfald och ett livligt stadsliv (Raco 2005 Sid 333-334). Harvey anser att när man refererar till en särskild plats, en *genius loci* från det förflutna, utestänger man också alla kontroverser om vad en plats kan vara eller ska bli. Referenser till platsen kan användas som politisk, hegemonisk dominans (Harvey 1996 Sid 309). Sådana referenser kan användas som retoriskt grepp för att få igenom policys. Att referera till, till exempel som den blandade staden när man beskriver vad man vill uppnå med förtätning kan bli ett uttryck för makt, när det i själva verket kan ha lite med de verkliga framtida förhållandena av en tät stad att göra. Med Deleuzes ord :

"A sense of place can become a despotic signifier that seeks to stabilize meaning in service of a transcendent sense of power" (Deleuze i Dovey 2010 Sid 25).

I förtätningsretoriken är det som sagt vanligt att symbolen för täthet refererar till den livliga innerstaden med sina exklusivt historiskt och arkitektoniskt intressanta miljöer och det sociala liv som pågår där, medan de verkliga förtätningssmiljöerna kan ta sig helt andra uttryck. Att bo tätt kan innebära olika för olika invånare beroende på inkomst och livssituation. Globala obundna, talangfulla, kunskapsarbetare, de som kallas för den kreativa klassen, mycket väl kan önska sig en tätbebyggd livsstil med livfullhet och en bostad i innerstaden (Bunce 2004 Sid 181). De har också inkomsten för att ha råd att bo i den kulturellt spännande livsstilen. De flesta invånarna saknar dock välståndet för att ha tillgång till detta goda liv, eller ens möjligheten att flytta regionalt, eller globalt om de känner sig missnöjda med sitt bostadsområde (Gunder 2006 Sid 216).

Breheny anser att den positiva retoriken kring att bo tätt är överdriven. Han tror inte alltid att det är ett förstahandsval för många invånare, utan snarare ett resultat av att de måste bo i täta områden.

Enligt honom finns det människor, i vissa åldrar, yrken och inkomstnivå som kommer att välja att bo i ett tätt bebyggt område, men att många människor som bor i tätbebyggda områden är fast där för att det där till exempel finns en möjlighet att hyra en lägenhet där, mer än att det faktiskt är ett medvetet val (Breheny 1996 Sid 31).

Förtätning kan också missgynna vissa människor oavsett vilken positiv retorik som används. Urban uppdämningspolitik och förtätning som rättfärdigas genom minimerande av ekologiska fotavtryck kan resultera i en social reglering och påtvingade bebyggelsemönster som ofta är motsatsen till majoritetens uppfattning om vad som bildar en högre livskvalitet (Gunder 2006 Sid 216). Williams är inte heller övertygad om att den positiva bilden av förtätning som utmålas är det sammanhang som är de flesta människors vardag. Hon hävdar att den vanliga uppfattningen om stadsliv i Storbritannien inte är den romantiska visionen om en vibrerande traditionell stad som EU:s expertgrupp har utmålat, utan snarare en som ofta karakteriseras av trafikstockningar, dålig miljö och trängsel (Williams 1999 Sid 169).

Gentrifiering

En baksida av förtätning är det som kommit att kallas för gentrifiering. Det här kan uppstå när gamla stadskärnor rustas upp och ska locka till sig attraktiv arbetskraft, genom att till exempel tillföra attraktiv bebyggelse. Stigande hyror kan göra att de som ursprungligen bor där bli tvungna att flytta därifrån. I *Grönboken om stadsmiljön* betonas vikten av att rusta upp gamla stadskärnor som en del i att göra staden attraktiv så att den kan attrahera företag i den globala konkurrensen.

” Firms, research centres and other institutions seeking to recruit the top personnel and skilled workforce on which their success depends increasingly take the attractiveness of a potential site as seriously as its conventional efficiency. The environment and quality of life for inhabitants and for promoting economic development should therefore be a primary issue for city planning and management ”(Eukommissionen 1990 Sid 27).

Men att rusta upp städerna behöver som sagt inte innebära att alla kan ta del av dessa förbättringar.

Enligt Pierce och Pearsall verkar statliga tjänstemän ta för givet att de övergripande åtgärder man gör för att staden ska bli mer socialt hållbar kommer att bidra med en höjd livskvalitet för stadens *samtliga* invånare (Pierce och Pearsall 2010 Sid 577). Istället visar fallstudier att en hållbar politik där man velat locka nya ekonomiska branscher, som datautvecklare eller andra entreprenörer snarare bidragit till växande urbana ojämlikheter. Istället har stigande huspriser och social utslagning förstärkts.

Det finns många exempel på när den täta och centralt givande stadens ombyggnationer har marknadsförts till den urbana eliten. Detta har i sin tur lett till övertagande av distrikt vilket ofta har missgynnat dem som redan bodde där som har tvingats flytta på grund av stigande hyror (Quastel et al 2012 Sid 1058). Smyth menar att man skulle kunna kalla det för en vinst i planeringen när man underlättar för en större social blandning inom markanvändning, men att man då samtidigt måste lägga till polarisering mellan grupper, eftersom man använder exklusivitet för att locka exploatörer som ska betala de sociala fördelarna. En tät stad med hög täthet och blandad användning kan mycket väl bidra till en mångfald, utom när det gäller att blanda olika sociala grupper (Smyth 1996 Sid 107).

Stretton anser även att med ekonomisk tillväxt och ökande inkomst, köper människor sig mer yta per person. Med ökad inkomst efterfrågar människor mer shopping, service, parkeringar och rekreationsytor i sitt bostadsområde (Stretton 1996 Sid 49). Att människor har en ökad fritid, och att man inte längre har arbetet som identitet, och större personlig kontroll över livsstilsbeslut innebär också för många människor, att deras förväntningar på en särskild livskvalitet ökar (Thomas och Cousins 1996 Sid 59).

Enligt MacLeod och Ward innebär det som nu anges som bebolighet och hållbarhet, en gentrifiering av platser. De menar att det är en urban utopi som planeras - en miljömässigt och kulturellt berikande upplevelse i staden. Enligt dem är det enda sättet som städer kan konkurrera med förorten i dagsläget, eftersom så många väljer att bo där, att omvandla sig själv till samma upplevelse (MacLeod och Ward 2002 Sid 158).

Utflyttandet till förorterna

Trots den prourbana retoriken fortsätter människor att flytta ut till förorterna. Enligt Statistiska centralbyrån har förortskommunerna haft den största befolkningstillväxten under de senaste 40 åren i Sverige.

En stor grupp som flyttar till utkanterna av städerna är barnfamiljerna. Enligt Smyth är ett vanligt skäl till att människor flyttar ut från stadskärnan ut till ytterområdena är för att centrum inte är tryggt och en lämplig miljö att uppfostra barn i. För att människor ska välja det urbana över förorterna måste faciliteterna och fördelarna av den täta livsstilen vara bättre. Det blir då en fråga om inkomst och vem som har råd att bo där.

Att maximera fördelarna av de många fördelarna som den täta staden säger sig erbjuda kommer att kräva en hög inkomst där de med högre inkomster kommer att lockas tillbaka till staden. De med lägre inkomster kan då komma att förflyttas till utanför stadsområdet i transitzoner mellan den attraktiva staden och villaförorterna (Smyth 1996 Sid 106). Attraktiva, väldeignade och planerade områden med starkt kapital, kan dessutom komma att våldsamt motsätta sig förändring även om de i teorin har den fysiska kapaciteten till att inrymma fler hus. Det kan därför hända att satsningar på förtätning kan riktas mot mindre attraktiva områden. Detta kan i sin tur utveckla en starkare känsla av vi och dem (Knight 1996 Sid 118).

Den sociala sammanhållningen som EU:s grönbok för stadsmiljön och förtätningsspolicy överlag förespråkar, är inget som syns när det gäller människors flyttmönster idag. Welbank ser snarare att vårt samhälle som det ter sig idag i norra Europa, istället uppvisar alla tecken på brist på vilja till social sammanhållning och inte kan liknas vid de täta städernas sammanhållning i Sydeuropa, som *Grönboken om stadsmiljön* refererar till. En sådan social sammanhållning måste existera först. Att tvinga människor in i trångboddhet kommer inte att hjälpa och kan istället snarare bli destruktiv. Det gigantiska utflyttandet från städerna visar att begäret efter social sammanhållning inte överstiger önskan om att leva i förorterna och låghusbebyggelse i städerna (Welbank 1996 Sid 80). Även Breheny är kritisk och menar att EU:s Grönbok om stadsmiljön uppvisar en naivitet när den tror att alla vill bo i staden. Enligt honom går ideologin om den täta staden stick i stäv med en av de mest ihärdiga trenderna i stadsutveckling i Storbritannien under de senaste decennierna, nämligen en utflyttning från stadskärnorna (Breheny 1996 Sid 59). Om den täta staden ska bli verklighet, måste den erbjuda en livskvalitet som kan stå sig emot den lantliga idyllen som människor drömmer om (Howley, Scott, Redmond 2009 sid 850). Enligt en undersökning genomförd av Howley et al i Cardiff, visade det sig att de flesta hushåll inte ville bo i tätare områden i innerstaden med mindre trädgård och färre parkeringsytor per bostad (Howley et al 2009 Sid 851).

Invånare som bodde i ett nybyggt område som var relativt tätt rapporterade en högre grad av missnöje än det nationella genomsnittet. De associerade dessutom landsbygdsområden till en mycket högre livskvalitet. Ett sådant resultat skapar en avsevärd utmaning för planerare och designers och dessutom uppstår väsentliga frågor om den upplevda beboligheten av nya täta urbana bostadsområden (Howley et al 2009 Sid 860).

Enligt Dempsey et al, tyder nuvarande forskning på, att det är ett korttidsval att bo i ett område med hög täthet, och att i ett längre tidsperspektiv vill människor bo i ett område med låga hus. Det här är motsatsen till rådande urbana policys (Dempsey et al 2012 Sid 96). Invånare i områden med hög täthet visade mindre sannolikhet att stanna i grannskapet lika länge som de i mindre täta områden, och var mer benägna att planera att flytta inom den närmsta framtiden. Invånare som bor i lägenheter i områden med hög täthet ville dessutom mer sannolikt flytta till hus än invånare i andra typer av hus (Dempsey et al 2012 Sid 136). I Dempsey et als studier visade det sig att, allteftersom tätheten ökade, kände de boende mindre sannolikt tillhörighet till platsen. Många människor i täta områden bodde där för att de inte hade råd att flytta. Skulle de ha råd skulle de sannolikt flytta (Dempsey et al 2012 sid 134).

En lyckad förtätning kräver att alla har samma inställning och det tror han inte är sannolikt (Knight 1996 Sid 116). Tack vare att varje person får mindre med plats, kommer individen inte vinna något på förtätning. Det finns också två miljöer, nämligen miljön i allmänhet och min miljö. Det är inte alltid så att de båda behöver utesluta varandra. Men oron över att världen ska bli en bättre plats att bo på, är inte alltid sedd som att det uppnås genom att göra individuella uppoffringar. Det är oron för "mina" levnadsförhållanden som är upphov till invändningarna mot en tät stadsutveckling (Knight 1996 Sid 117). Knight anser att de metoder som till slut kommer att leverera lösningar på den täta staden är komplexa och det finns många osäkerheter. Vi kan inte tvinga dessa idéer om befolkningen är ovillig. Den täta staden kan komma att lyckas, tror han, men då med tålamod, balans och med goda exempel. Som det är nu tror Knight att det finns en fara i att vi förväntar oss för mycket för tidigt (Knight 1996 Sid 120).

Enligt en studie genomförd av Louis och Baldassare genomförd i fem amerikanska städer, uttryckte människor att de var intresserade av tätare miljöer för att minska stadsutglesningen, men de var likväl ovilliga att stödja en tät stadsutveckling när den föreslogs i närheten av deras bostad (Louis och Baldassare 2010 Sid 235).

Jenks fann i sina studier var att tätheten hade lite att göra med om de boende var nöjda med sitt grannskap. Det som man oroade sig mest för var betydande förändringar i täthet, även om det finns gränser bortom vilka ökningar i täthet blir problematiska. De boende oroade sig för att en ökad täthet skulle förändra uppskattade karaktärer i området, snarare än att de byggde fler hus (Jenks 2000 Sid 246).

Jenks anser dock att det finns gränser när olika typer och grader av förtätning blir oacceptabla och därför i det långa loppet ohållbara. Enligt honom kan dessa gränser endast bestämmas lokalt, och de som förvaltar processen kommer att behöva balansera gränserna gentemot mer breda strategiska mål för hållbar utveckling (Jenks 2000 Sid 250).

En del av den sociala hållbarheten måste vara att ta människors önskningar i beräkning, menar Vallance et al. Det går inte att undvika konflikter när man försöker få fram hållbara lösningar. För att lyckas är det därför av vikt att ta hänsyn till människors preferenser och vad de kan tänka sig att avstå ifrån, respektive vad de inte kan kompromissa med. Annars finns det risk för kontraproduktiva effekter. De har identifierat tre typer av social hållbarhet som kan stå i konflikt med varandra. De betonar, liksom Knight, att vad som är bra för miljön inte alltid är liktydigt med människors viljor och att det är nödvändigt med en viss grad av social acceptans för att den täta staden inte ska bli ohållbar.

De tre typerna är följande:

- Vad folk behöver, gentemot vad som är bra för bio-fysiska miljön.
- Vad folk behöver, gentemot vad människor önskar.
- Vad som är bra för den biologiska fysiska miljön jämfört vad människor önskar (Vallance et al 2011 Sid 345).

Om den sociala acceptansen inte existerar, kan fenomen som anses ha negativ påverkan på miljön uppstå när politik som utförs i hållbarhetens namn och har begränsad social acceptans eller strider mot det lokala sammanhanget. Ett exempel på ett sådant här fall är att parkeringsavgifter i centrum skulle främja användning av kollektivtrafik. Invånarna valde då helt enkelt att köra till gallerior i förorterna där bilparkering var gratis. Vallance et al menar att effekterna av sådana strategier kan bli värre än det ursprungliga problemet (Vallance et al 2011 Sid 346).

Enligt Vallance et al att listan av förväntade fördelar av förtätning för miljön kan göras lång, men fördelarna kan gå förlorade med de urbana invånarna som föredrar låg täthet i förorterna och ser förätning som en förolämpning på deras etablerade livsstil. Resultatet av detta kan bli spridda städer som kommer till genom en flykt från betongdjungeln och som ironiskt nog kan komma att motsäga många av de fördelar för miljön som förtätning hoppades att åstadkomma (Vallance et al 2011 Sid 345).

Den täta stadens konflikter

Vid förtätning i Storbritannien har man kunnat konstatera att de många fördelar som förväntas komma ur förtätning, ibland har uppstått. Förtätning har dock också inneburit många konflikter och olägenheter som står i direkt motsats till de förväntade positiva resultaten.

Vid empiriska undersökningar visade det sig att de sociala fördelarna inte blivit uppfyllda i alla områden som förtätades. Förtätning ledde snarare till sociala försämringar i vissa områden, och då i synnerhet de med blandade användningsområden, vilket motsäger de förväntade resultaten. Förtätade stadsområden påstås bidra till mer social sammanhållning och gemenskap - det påstås att de är tryggare än låghusbebyggelse eftersom de är bättre övervakade. De påstås vara socialt jämlika därför att service och verksamheter finns lokalt, inom gångavstånd till hemmet. När alla har mer tillgång till dessa leder detta till en mer rättvis fördelning av stadens resurser. De här påståendena hade blivit verklighet i vissa områden, men inte i andra. Istället ledde förtätning till grannskapsproblem och till känslor av trängsel i den offentliga miljön, och då särskilt i områden med blandad verksamhet (Williams, Burton, Jenks 1996 Sid 90). Ofta var det inflyttning av nya typer av invånare, som inte bidrog till en ny gemenskap eller inte smälte ihop med dem som redan fanns. Täthet ledde också till dåliga grannskapseffekter i bostadsområden, där mer närhet bidrog till konflikter mellan personer med olika livsstil (Williams et al 1996 Sid 91.) Även det här motsäger teorierna om att en större blandning av människor skulle leda till ett mer jämlikt och harmoniskt samhälle. I vissa områden hade dessutom den lokala servicen överansträngts och varit oförmögen att hantera en gradvis ökande population (Light 1992 i Williams et al. 1996 Sid 90).

En tätare stad kan också bli mer högljudd. Williams et al menar att den ökande ljudnivån i staden är ett förbisett problem i den positiva retoriken om den täta staden. De menar att störningarna i stadsmiljön har ökat dramatiskt över de senaste decennierna. Det har att göra med en alltmer avancerad teknologi, såsom bilalarm och stereoutrustningar, men det är också ett resultat av att aktiviteten generellt har ökat i städerna (Williams et al 1996 Sid 90-91).

Williams fallstudier i Harrow, Bromley och Camden bekräftar ovanstående. Harrow är en förort till London. Bromley och Camden är stadsdelar i London. Samtliga tre områden har varit föremål för förtätningspolicys.

I förortsområden eller i områden med övervägande bostäder, visade det sig att förtätning hade en negativ påverkan på känslan av gemenskap och den lokala identiteten. Invånarna ville nästan alltid behålla de sociala profilerna i sina bostadsområden, inte mångfaldiga dem. Vilket oftast betydde att de ville ha fler hem som ägdes av familjer och inte mindre hushåll, där man delar lägenhet och enpersonshushåll. Dessa resultat av motvilja mot förtätning av förorten gick helt emot den positiva syn på de sociala effekterna som man trodde på i den centrala stadsbyggnadspolitiken (Williams 2000 Sid 39). Den andra föreslagna effekten var att i förtätade områden, skulle effekterna av trafik som luftföroreningar buller och en allmänt dålig miljö för cyklister och fotgängare förbättras, genom de minskade behoven av resor och byte till icke bilburna transportsätt. Fallstudierna visar dock inga belägg för att så var fallet. Den förutspådda kopplingen mellan förtätning och en minskning av trafiken kunde inte bekräftas. Trafikvolym, och därmed påverkan från trafik, ökade i alla tre områden. Förhållandena var så dåliga att luftkvalitet, buller, parkering problem och trafiksäkerhet rankades som de främsta nackdelarna för livskvalitet från invånarna i alla tre stadsdelarna (Williams 2000 Sid 41).

I fallstudierna visade det sig att en blandad användning och högre täthet hade dåliga grannskapseffekter i alla tre stadsdelarna. De flesta klagomålen handlade om buller. Williams menar att det är svårt att fastställa i vilken utsträckning problemet beroddepå förtätning och vad som kan härledas till antisocialt beteende. Men det var ingen tvekan om att förtätning, särskilt i blandade användnings områden, ökade förekomsten av externa konflikter. Studien visade att under vissa omständigheter kunde täthet bidra till en förbättrad livskvalitet (Williams 2000 Sid 41). Fördelarna var bättre tillgång till anläggningar och tjänster, fler butiker, moderniserade stadskärnor, förbättrad trygghet och ökad livlighet. Men förtätningen var också förenad med trängsel, minskad trivsel, ökade luftföroreningar och negativa effekter på grannskapskänslan (Williams 2000 Sid 42).

Williams betonar därför svårigheten med att fatta beslut om lokala platser i staden på regional nivå, eftersom platser har så olika karaktär. Forskning från förtätade områden i Storbritannien, visar att i vissa områden har förtätning burit med sig avsedda fördelar så som ökad kontakt mellan grannar och förbättrad social sammanhållning.

I vissa områden har dock det motsatta hänt, där rapporteras istället om överbefolkning, ökad förslitning av utemiljön och problem med parkering, trafik och ljud. Enligt Williams visar detta på omöjligheten att ta ett holistiskt grepp på ett nationellt plan när platser ter sig så olika lokalt (Williams 1999 Sid 172). Ett annat problem är att förtätningspolicys inte heller på ett korrekt sätt tar hänsyn till de kumulativa effekterna av förtätning som kan uppkomma. Det fokuseras på att förtäta ett område utan tanke på hur de förtätade områdena kan komma att utvecklas i ett längre perspektiv (Williams 1999 Sid 173). Vid förtätning i existerande bebyggelse uppskattar inte alla människor i ett givet område heller samma sak och att bestämma vems åsikter som ska räknas - det är ett politiskt beslut, menar Williams. (Williams 2000 Sid 39).

Det problematiska med att använda deterministiskt språk

Mötesplatser och möten i staden är överlag ett av de mest frekvent förekommande argumenten när det kommer till retoriken om den täta staden. Människorna i den täta staden kommer att mötas genom att gå på vissa publika platser. Invånarna kommer därmed att lära känna varandra och vaka över den kollektiva tryggheten. Churchman menar dock att det inte finns något sätt att veta ifall invånare verkligen kommer att gå på dessa publika platser, eller om de gör det, att de kommer att mötas och lära känna varandra. Det är därför viktigt att vi inte börjar använda deterministiskt språk (Churchman 1999 Sid 402). Dempsey et al menar att senare forskning varken stödjer eller vederlägger den påstådda kopplingen mellan hög täthet och mer social interaktion (Dempsey et al 2012 Sid 100).

Det går inte heller att ta för givet att närvaron av andra ger en upplevelse av trygghet. Enligt undersökningar kan den i vissa situationer istället upplevas som hot. Till exempel kan upplevelsen av att det inte finns tillräckligt med resurser, såsom service, transport och öppna ytor istället leda till känslor av upplevd trängsel (Churchman 1999 Sid 405). Forskning från norra England visar också att människor kände oro för sin trygghet och trivsel när det var många andra som använder platser i närheten (Dempsey et al 2012 Sid 98).

Det finns också forskning som visar på att brottsligheten är högre i mer täta områden, eftersom det kan finnas en känsla av anonymitet och en likgiltighet för vad som händer utanför den egna bostaden (Newman i Dempsey et al 2012 Sid 100). Rådberg och Johansson har i sin forskningsrapport *Stadstyp och kvalitet* kommit fram till samma resultat, nämligen att i stadsdelar med flerfamiljshus kände de boende mer otrygghet. Även här dras slutsatsen att det är anonymiteten i flerfamiljshus bland de boende som är orsaken (Rådberg och Johansson 1997 Sid 52).

I artikeln *Social Sustainability and Urban Form: Evidence from Five British Cities* visar sig den sociala påverkan vara beroende av graden av täthet. Resultat som är relaterade till grannskapsstolthet och tillhörighet, stabilitet och trygghet, miljöns kvalitet, och tillfredsställelse visar alla ett negativt ickeinjärt förhållande till täthet. Resultat som är relaterade till socialt interagerande och gruppdeltagande tenderar däremot att förbättras vid en mediumnivå av täthet, för att sedan minska vid högre nivåer (Bramley, Brown, Dempsey, Power 2009 Sid 2139). Dempsey et al:s resultat från fallstudier i brittiska städer visade samma resultat, det vill säga att det är mindre social interaktion mellan invånare i höga täthetsområden än i mindre täta områden. Det är dessutom mer sannolikt att den sociala interaktionen är negativ (Dempsey et al 2012 Sid 135), vilket innebär, att grannar undviks och en upplevelse av att grannskapet är en ogästvänlig plats (Dempsey et al 2012 Sid 136).

Ett annat argument för den täta staden är den ökade närheten till olika typer av service. Men inte heller där går det att använda deterministiskt språk, eftersom kvaliteten på servicen hade lett till att några respondenter i Dempsey et al:s studie använde annan service utanför sitt område. Det faktum att det finns tillgång till service och faciliteter gör därför inte automatiskt att invånare kommer att använda dem, menar Dempsey et al (Dempsey et al 2012 Sid 133). Forskning har dessutom visat att det förekommer mer social tillbakadragande, isolering och depression bland stora familjer som bor i områden med högre täthet, vilket i sin tur kan begränsa deras möjligheter och benägenhet att använda service och faciliteter som är mycket tillgängliga (Shelter i Dempsey et al 2012 Sid 98).

De med låg inkomst kan drabbas värst av täthet

Boyko och Cooper har dragit slutsatsen, efter en riklig genomgång av 250 dokument om täthet, att från ett socialt och psykologiskt perspektiv kan urban täthet uppfattas som ofördelaktigt. En anledning är att bostäderna kan bli trånga på grund av ett minskat utrymme både inom – och utomhus, vilket kan leda till en brist på privatliv, ökade ljudnivåer och skuggiga miljöer. Det här kan möjligtvis resultera i minskad upplevelse av gemenskap, eller minskade sociala band när människor slåss om begränsat utrymme (Boyko och Cooper 2011 Sid 16). Boykos och Coopers genomgång visar dessutom flera resultat som direkt motsäger de positiva sociala effekterna som antas komma ur förtätning. Medan mer tät bebyggelse främjar bättre tillgång till service, fler tillfällen att socialisera, värderas täthet också negativt på grannskapsnivå.

Den var också sammankopplad med grannskapsproblem, såsom brott och underhåll av relationerna till grannar, lägre livskvalitet, en ökning av negativa livshändelser, mindre vänlighet mot främlingar, och mindre tillfredsställelse med öppna platser och parker i närheten. Det var även förknippat med mindre tillgång till grönytor, ökade ljudnivåer, inkluderat ljud från boende, bullriga vägar och vägkorsningar. Befolkningssammansättningen och den socioekonomiska statusen visade sig emellertid också kunna vara mer betydelsefullt än den urbana formen (Boyko och Cooper 2011 Sid 21). Täthet kan dessutom upplevas olika beroende på vilken typ av bebyggelse som finns i området. Till exempel ger närheten till kommersiella och industriella byggnader oftare en känsla av trängsel till skillnad om det bara är bostäder (Churchman 1999 Sid 404). Individer som bor i storstadsregioner och täta områden rapporterade högre nivåer av alla typer av psyko- fysiologiska symptom, inkluderat stress, ångslan, social alienation, aggression och en ökad känsla av fysisk och emotionell sårbarhet. Dessutom verkar de fattigaste av täta områden vara de mest påverkade, eftersom invånarna upplever nivåer av oro och olycka på ett ytligare plan än de som hade det bättre ställt (Boyko och Cooper 2011 Sid 20). De med låg inkomst och låg utbildningsnivå kan dessutom sakna den makt som är nödvändig för att påverka sin miljö (Cohen och Sherrod 1978 Sid 194).

Vidare i direkt motsättning till de sociala fördelar som sägs komma med täta städer, påstår vissa forskare, enligt Boyko och Cooper, att högre urban täthet förstärker social olikhet och segregation, leder till begränsningar i människors frihet och val och kan orsaka psykologisk stress, ångslan, socialt tillbakadragande, känslor av förlorad kontroll, kognitiv överstimulans och ett inkräktande i den privata sfären.

Ökad täthet antas också minska känslor av isolering, men i megastäder som New York, uppfattar några människor både bostäder och utrymmen som alltför befolkade, såväl rumsligt som socialt. Som en konsekvens av detta finns det en risk att de drar sig tillbaks och inte önskar att interagera med dem omkring sig, och följaktligen förvärras deras känslor av isolering (Boyko och Cooper 2011 Sid 18). Hög täthet kan leda till psykologisk överstimulans av för många stimuli. Studier har också visat negativa hälsoeffekter eller kognitivt överbelastning på grund av kraven att fungera i en väldigt tät miljö. Hög täthet kan leda till inskränkningar i en individs beteende när det gäller till exempel friheten att kunna välja (Churchman 1999 Sid 401). Önskade ljudnivåer kan också störa kommunikationen mellan människor, och på det sättet göra att människor inte vill umgås, öka fientligheten dem emellan och minska altruistiskt beteende (Churchman 1999 Sid 998).

Trängsel

Trängsel och trångboddhet är de mest negativa faktorerna av täthet. Enligt Evans et al är en av de mest konsekventa och väldokumenterade negativa konsekvenserna av förtätning överdriven, oönskad social interaktion och en brist på privat utrymme (Evans, Lepore, Martin, Palsane 1989 Sid 994). De menar att det finns rikliga bevis på socialt stödjande relationer och mental hälsa. Socialt stödjande relationer kan ha en skyddande funktion likväl som en dämpande effekt på några av de skadliga effekter som stress kan ha på hälsan. Om upplevelsen av trängsel leder till sämre sociala kontakter kan detta i sin tur orsaka sämre psykologisk hälsa (Evans et al 1989 Sid 995). Den täta staden kan också leda till försämrade sociala kontakter genom den stress det kan innebära att utsättas för en intensiv miljö (Evans et al 1989 Sid 998).

Närhet kan öka sannolikheten för social kontakt, menar Troy. Men människor som bor i områden med hög täthet har svårare för att bevara sitt personliga utrymme och privatliv. De kan istället dra sig tillbaka från kontakt med andra eller försöka begränsa interaktioner (Troy 1996 Sid 163). Det är känslan av trängsel som enligt Evans et als studier, leder till att man drar sig tillbaks från andra människor. I deras fallstudie bekräftas deras tes att om man blir utsatt för konstant trängsel leder detta till att den sociala informationen ignoreras eller försämrats. Människor använder den här strategin av socialt tillbakadragande när de känner sig socialt överbelastade. Det finns också studier som visar på att föräldrar blir mindre känsliga för sina barns behov om de bor för tätt till följd av de här faktorerna (Evans, Rhee, Forbes, Allen, Lepore, 2000 Sid 341). Stretton anser att det kan vara extra viktigt med mycket plats om man har låg inkomst. Han menar att om man är fattig och utan bil i en höghuslägenhet utan många friytor, och särskilt om man är ett barn, eller uppfostrar barn, kan man göra mycket mindre för sig själv än vad man kan med ett hus och trädgård i förorten, med parker, lekplatser och skolgårdar (Stretton 1996 Sid 49).

Graden av känslan av trängsel kan också ha att göra med på vilket våningsplan man bor. Familjer som bor på högre våningar i flerfamiljshus känner mer trängsel, eftersom de inte lika lätt kan komma ut som familjer som bor på lägre våningar. Känslan av trängsel och negativa känslomässiga relationer blir värre högre upp. Vuxna som bor i hem med trängsel i områden med hög täthet uppvisade en större psykisk påfrestning än vuxna som lever i trånga bostäder i områden med låg täthet (Evans 2003 Sid 548). Evans studier visade att en exponering för flera negativa fysiska och sociala faktorer ger ett mer negativt resultat på hälsan jämfört med exponering för enskilda miljöpåverkande faktorer (Evans 2003 Sid 548).

Upplevelsen av trängsel är enligt Churchman en form av psykologisk stress som uppstår från täthet som upplevs som alltför intensiv (Churchman 1999 Sid 390). Churchman definierar upplevd täthet som en individs uppfattning av antalet stimuli i omgivningen som representerar människor och deras aktiviteter. Trängsel däremot, som också är ett mätverktyg för upplevd täthet, är en form av psykologisk stress som uppstår från täthet som upplevs som alltför påtaglig (Evans och Cohen 1987 i Churchman 1999 Sid 390). Fysisk täthet är ett numeriskt mått av koncentrationen av människor eller fysiska strukturer inom ett givet geografiskt område (Cheng 2012 Sid 3). Rapoport menar att det också finns upplevd täthet, där relationerna mellan olika element blir viktig, till exempel höjd och rumslighet och hur de förhåller sig till varandra. Ett exempel på det här är att områden kan ha samma befolkningsmängd men ändå upplevas olika beroende på objektens och människors placering i rummet (Rapoport 1975 Sid 5). Det kan vara uppfattningen och uppskattningen av hur många människor som är närvarande i ett givet område, hur mycket plats som finns tillgänglig och hur den är organiserad. Upplevelsen av täthet kan dessutom påverkas av en brist på överensstämmelse mellan egna ideal och det som har med normer och kultur att göra (Rapoport 1975 Sid 6). Medan densitet är en fysisk objektiv beskrivning av människor i relation till ett visst område, är trängsel ett resultat av en subjektiv upplevelse baserad på erfarenheter som kan omfatta en bedömning av fysiska förutsättningar, situationer, personliga egenskaper, och förmågan att hantera stress. Den här distinktionen mellan subjektiv och objektiva upplevelser av trängsel kan också relateras till en kulturell benägenhet att acceptera högre täthet. Toleransen verkar vara mindre i engelsktalande kulturer som har en benägenhet att betona privatliv och individualism (Howard 2009 Sid 851). Boverket hävdar att det finns olika faktorer som påverkar känslan av trångboddhet, som sammansättningen i hushållet, vilken situation man befinner sig i och individens personlighet. Boverket skriver dock i rapporten *Var finns rum för våra barn – om trångboddhet i Sverige*, att det inte finns någon forskning som stödjer skillnader i att vissa kulturer skulle ha högre tolerans mot trängsel och att trångboddhet alltid har negativa konsekvenser för barn (Boverket 2006 Sid 20).

Enligt Boverket visar forskning att barn som bor trångt uppvisar sämre resultat i skolan. Att bo trångt kan innebära många praktiska problem men det kan också påverka den psykiska och fysiska hälsan för såväl barn som för vuxna. Ofta lever trångbodda hushåll också under ekonomiskt pressade förhållanden vilket kan öka belastningen.

De trångbodda kan också drabbas av inlåsningseffekt eftersom trångboddheten påverkar koncentrationsförmågan och därmed kapaciteten till både arbete och planering, vilket kan leda till svårigheter att ta sig ur trångboddheten. I huvudsak är det hushåll i de lägre inkomstgrupperna som råkar ut för trångboddhet (Boverket 2006 Sid 7). Människor med högre inkomster förväntas därför ha större möjligheter att välja en boendemiljö och grannar som de kan identifiera sig med (McCarthy och Saegert 1978 Sid 271). Barn från fattiga hem kan vara särskilt sårbara för skadliga effekter av bostäder densitet, med tanke på deras exponering för ett större antal av flera stressande faktorer i hemmet än i hem med högre inkomster (Evans, Saegert, Harris 2001 Sid 177).

Barn som bor i områden med hög täthet, oavsett lägenhetsnivå, kan komma att tryckas ut ur huset (Mitchell 1971 Sid 27). Det här kan i sin tur skapa ett destruktivt gatuliv (Mitchell 1971 Sid 28). Enligt Boverkets rapport *Var finns rum för våra barn – om trångboddhet i Sverige*, kan trångboddhet leda till att barn måste tillbringa mycket tid utanför hemmet. Enligt Boverket är det främst äldre pojkar som bestämmer sig för att spendera fritiden i stadens centrala delar. Det här leder till att föräldrar, släktingar och vänner inte kan ha uppsikt över barnen (Boverket 2006 Sid 18). Barn från mer trånga hem uppvisar också mer beteendeproblem i förskolor med många barn, än barn i förskolor med många barn, men där barnen inte bor trångt i hemmet (Evans 2003 Sid 548).

Flera studier har direkt kopplat den byggda miljön till hjälplöshet. Vuxna och barn som bor i mer täta områden uppvisar större hjälplöshet när det gäller uthållighet i att lösa uppgifter. Höga byggnader och dålig kvalitet på byggnaderna har kopplats till mindre kontroll över det sociala samspelet (Boyko och Cooper 2011 Sid 13).

Enligt Cohen och Sherrod är miljöer med hög täthet ofta miljöer som inte i lika hög utsträckning kan kontrolleras som mindre täta miljöer. De menar att det finns flera teorier om att känslan av kontroll påverkar självuppfattningen, förväntningar och motivationen. När människor upplever att de kan styra sin omgivande miljö utvecklar de en känsla av orsak och verkan och en känsla av att kunna påverka, likväl som en inre motivation och styrka som ökar individens känsla av kompetens när det gäller att hantera stressfaktorer i miljön (Cohen och Sherrod 1978 Sid 190).

Inlärld hjälplöshet kan därför uppstå hos människor som upplever en känsla av stress i miljön som de inte kan undkomma. Som konsekvens upphör de att utveckla förväntningar om sin egen förmåga att uppnå önskvärda resultat och uppvisar istället en hjälplöshet när de konfronteras med stress som härrör från omgivningen. Känslorna av hjälplöshet är förknippade med sämre förmåga att lösa uppgifter likväl som försämringen av hälsa och välmående (Cohen och Sherrod 1978 Sid 190).

Cohen och Sherrod förklarar de negativa konsekvenserna av stress som orsakas av den omgivande miljön med en teori om kognitiv överbelastning. Om personen uppfattar kontroll över de intryck som tas in via den omgivande miljön är personen avslappnad när det gäller att kunna ta in oförutsägbara och hotande intryck, vilket i sin tur tillåter en större respons på andra uppmärksamhetskrävande uppgifter som prestationer eller socialt beteende. Närvaron av andra av andra människor kan begränsa och komma emellan när en person ska uppnå sina mål. När hög täthet inkluderar nära närvaro av främlingar, kan miljön både upplevas som begränsande och oförutsägbar. Den kan också upplevas som en möjlig källa till irritation och oönskade överraskande moment och därför upplevas som potentiellt okontrollerbar (Cohen och Sherrod 1978 Sid 191).

Trängsel associeras med negativa sociala och psykologiska effekter av täthet. Men svårigheterna i att utvärdera upplevelser av trängsel gäller det faktum att täthet, i sig självt, inte nödvändigtvis framkallar stress (Churchman 1999 Sid 403). Att vara exponerad för hög täthet kan dessutom tolereras under en kortare period, men långvarigt exponerande ökar sannolikheten känslor av trängsel. Å andra sidan kan utökade perioder av hög täthet vara uthärdligt om en person vet hur länge exponeringen kommer att pågå (Baum 1980 Sid 473) (Churchman 1999 Sid 405). Även om inte täthet i sig själv behöver vara en stressfaktor, så kan den okontrollerbara sociala interaktionen som främjas av socialt täta miljöer skapa en känsla av stress (Fleming, Baum, Weiss 1987 Sid 900).

Möjligheten att själv kunna styra över sina sociala kontakter, frekvensen och varaktigheten av dem har dock minskat känslan av trängsel, som att kunna välja avskildhet och anonymitet vid behov (Churchman 1999 Sid 405). Fleming et al menar att stress från upplevelsen av hög täthet är associerad med oförmågan att reglera social interaktion, som i deras studie var fallet med invånare i kvarter med många affärer (Fleming et al 1987 Sid 905).

Trångboddhet kan också vara en utlösande faktor för upplevelsen av trängsel. Boverkets rapport menar att det är den personliga integriteten som är det största problemet vid trångboddhet eftersom man kan känna sig exponerad. När kontakt med hushållsmedlemmarna inte går att undkomma och när närvaron av andra inte kan kontrolleras utgör det en stressande situation för de boende. Att bo trångt innebär att man ställs inför sociala krav på kontakt och interaktion som inte går att undvika. Det här ställer i sin tur krav på att ge respons på andras beteende (Boverket 2006 Sid 18). Trångboddhet kan också öka risken för hemlöshet genom konflikter i familjen och andra problem. En minskad trångboddhet kan även leda till minskad risk för hemlöshet (Boverket 2006 Sid 21).

McCarthy och Saegert pekar ett antal studier på att det inte är densitet i sig som leder till upplevelsen av trängsel och negativa och känslomässiga reaktioner, utan snarare, som nämnts ovan, upplevelsen av överdrivet många sociala möten och samtidigt exponering för mer social information än en person kognitivt kan hantera. Det som kommit att kallas för social överbelastning. McCarthy och Saegert betonar vikten av hur den miljön är byggd, hur verksamheter placeras och de sociala normer och åtaganden som finns. När dessa samspelar på ett sådant sätt att personerna blir föremål för en miljö som är svårt att strukturera kognitivt, och som utsätter dem för oförutsägbara och okontrollerbara sociala interaktioner, kommer människor att reagera på ett emotionellt negativt och socialt likgiltigt sätt. Hög täthet kan bidra till social och kognitiv överbelastning genom att öka antalet människor som en individ kan komma att ha att göra med och genom att dessa människor är så nära kan det vara svårt att undvika viss upplevelse av dem. Vidare, desto mer tid som tillbringas i en miljö med olika verksamheter desto större överbelastning (McCarthy och Saegert 1978 Sid 254).

Utformningen av miljön har betydelse

Även Lawson poängterar vikten av en god byggd miljö för att underlätta för gynnsamma sociala kontakter i en tätbebyggd miljö. Lawson menar att privatliv i allmänhet anses viktigt och att bristen på privatliv ofta sägs leda till antisocialt beteende. Privatliv handlar även för Lawson, om att kunna kontrollera graden av kontakt och vilken typ av kontakt som vi har med andra. Han anser därför att det blir ännu viktigare när man designar städer med hög täthet att förse människor med gränser som människor kan kontrollera och således skapa en hierarkisk social kontakt. Detta gäller såväl ute som inomhus. Men att konstruera hierarkiska utrymmen från privata till semiprivata och semipublika till publika utrymmen blir allt svårare, enligt honom, ju mer tätheten ökar. Sannolikheten att träffa ett stort antal främlingar i hemmet och i den offentliga miljön verkar öka en ovilja att lita på människor och därmed att vilja hjälpa dem. Ökad täthet kan därför vara en negativ faktor för social tillit och beteenden mot grannar, om inte området är utformat på ett hierarkiskt sätt (Lawson 2010 Sid 287). Den gängse uppfattningen är, enligt Lawson, att hög densitet orsakar en brist på visuell integritet och intrång. Enligt Lawson tyder studier dock på att buller uppfattas som ett större problem än att inte ha överblick. Lawson anser att det statistiska förhållandet med antalet personer per ytenhet inte verkar vara den viktigaste faktorn för hur människor känner när det gäller att bo i städer med hög täthet. Det är istället vad som finns på dessa platser och hur utrymmet är utformat som räknas. För honom är det mycket mer en fråga om design än statistik. Om det finns utrymme för att skapa (Lawson 2010 Sid 291) en möjlighet till tillbakadragande och privatliv i såväl hemmet som i det offentliga rummet kan det få positiva resultat. Tillgången och kvaliteten på anläggningar och transport är betydande faktorer. Öppna ytor och kontakt med naturen är viktigt och sådant som människor i allmänhet uppskattar, menar Lawson. Att utrymmet formas på ett sätt som minimerar möjligheterna till vandalism och antisocialt beteende är också viktiga faktorer. Han anser dock, att det alltså är sant, att ju högre täthet, ju svårare blir det, och desto mer måste man arbeta för att utforma våra städer på ett sådant sätt att de förblir trevliga och bra platser att leva på. Ju större närhet mellan människor, desto större potentiell risk för att människor ska komma att irritera varandra, menar Lawson (Lawson 2010 Sid 292).

Forskning visar också på att kvaliteten på miljön är mycket viktig. Miljöer med hög täthet kan uppfattas som väldigt attraktiva med god design. Det finns också belägg för att både vuxna och barn behöver externa rekreativa områden där de kan känna sig trygga och som de upplever som sin egna. Det här kan vara trädgårdar, kommunala lektytor och privata balkonger (Williams 2009 Sid 90). I en studie som Howley et al har genomfört i ett nytt bostadsområde med hög täthet i Dublin visade det sig att invånarna till störst del bekymrade sig över standarden på skötsel och underhåll i den fysiska miljön, såsom skräp, nedsmutsning och bristen på grönska, ljud och trafikstockningar, bristen på viss service och anlagda öppna ytor, trygga parkeringsplatser, bra mataffärer och anläggningar för barn (Howley et al 2009 Sid 860). På den positiva sidan kunde man se att det inte är hög täthet i sig som är orsaken till missnöje, utan snarare andra relaterade faktorer som kvaliteten på miljön, brist på liv i området, trafik och brist på service och faciliteter.

De som fattar besluten om hur de ska bygga mer tätt måste därför hantera den kritiska kopplingen mellan täthet och design. Howley et al anser också att det behövs ett större fokus på bebolighet i bostadsområden (Howley et al 2009 Sid 861). Enligt Bretherton och Pleace visar forskning att täthet inte är lika betydelsefullt som design och planering för att främja eller förhindra social interaktion. Ett väldesignat område behöver inte nödvändigtvis kännas som ett område med hög täthet (Bretherton och Pleace i Dempsey et al 2012 Sid 101). Öppna ytor, gräs och träd kan också bidra till att minska känslan av trängsel och täthet och bidra till att göra högre täthet mer acceptabelt (Coley, Sullivan, Kuo 1997 Sid 472). Crookstone anser att öppna ytor är en viktig del i visionen om den täta staden. Han betonar att vi måste inse den direkta kopplingen mellan god kvalitet på öppna ytor och livskvaliteten i städerna (Crookstone, Clark, Averly 1996 Sid 139).

Den täta stadens grönska

Med den täta staden finns en oro över att öppna och gröna ytor kommer att minska. Inte minst är det frågetecken kring önskan om att göra staden grönare, samtidigt som mark inne i staden ska användas. Dessa två önsknings förblir olösta i den täta staden, enligt Thomas och Cousins (Thomas och Cousins 1996 Sid 58).

Betydelsen av grönska för välmående är idag väl dokumenterat genom bland annat Patrick Grahns forskning. Grahns och Stigdotter menar att stressrelaterade sjukdomar har ökat dramatiskt bland vuxna och barn i väst. Stadsplanering kan därför ha effekt på hälsan. Grahns och Stigdotters forskning visar att ju mer testpersonerna besökte urbana gröna öppna platser desto mindre rapporterade man om stressrelaterade sjukdomar. Samma mönster visar sig när det gäller hur mycket tid per vecka som tillbringas i gröna öppna ytor. Avståndet till publika öppna grönytor verkade vara avgörande, liksom tillgång till trädgård och öppna grönytor från lägenheten.

Människor kompenserade dock vanligtvis inte bristen på grönytor i sitt eget bostadsområde med fler besök till publika parker eller skogar. Enligt deras resultat så kan anläggningen av fler grönytor nära lägenhetshus och en ökad tillgänglighet till dessa, därför vara viktiga miljöer för återhämtning. Utemiljöer som är försedda med miljöer fria från stress och krav, och som är tillgängliga som en del av vardagslivet, kan ha positiva effekter på hälsan för stadsinvånarna, menar Grahns och Stigdotter (Grahns och Stigdotter 2003 Sid 1). Resultaten från studien visar att människor generellt kan hantera måttlig stress bra och dessutom kan klara avsevärd stress under en begränsad tidsperiod. Det måste dock, finnas möjligheter till återhämtning (Grahns och Stigdotter 2003 Sid 2).

Ökad förtätning kan ofta medverka till förstörelsen av rika, naturliga innerstadshabitat, menar Thomas och Cousins. Detta blir betydelsefullt eftersom dessa områden är att det är det enda naturliga liv som många av stadens invånare använder regelbundet. (Thomas och Cousins 1996 Sid 59). Förtätning innebär att fler människor möter en framtid där de bor i områden med mindre grönska. I synnerhet drabbar det här människor från de svagaste ekonomiska skikten, utan resurser att flytta till grönare områden utanför staden. Det här kan leda till orättvisa i tillgången till publika grönytor (Groenewegen, Den Berg, De Vries, Verheij 2006 Sid 6). Wascher menar att de människor som bor i mer välbärgade områden har större chans att motsätta sig förtätning, men hon anser att behovet av grönska är störst i de socioekonomiskt svaga områdena på grund av invånarnas mer begränsade möjligheter att ta sig någon annanstans (Wascher 2012 Sid 1).

Collis varnar för att bostadsområden kan äta upp sig själv inifrån genom att de privata och offentliga grönytor som bidrar så mycket till kvaliteten i stadsmiljön försvinner (Collis 1995 Sid 13 i Williams et al 1996 Sid 86). Övergivet stadslandskap kan ha många informella användningsområden som är av stort värde, som till exempel som lektytor eller som vilda områden (Williams et al 1996 Sid 86). En upplevd överexploatering har också bidragit till att människor i vissa områden i England, har mobiliserat sig mot vad de anser vara trängsel och mot förlusten av rekreationsområden. (The Times 1995, Boyle 1980 i Williams et al Sid 86).

Enligt Dempseys et als studier om täthet i Storbritannien visade resultaten att ju högre tätheten var i bostadsområdet, desto lägre var tillgången på publika och grönytor, speciellt privata trädgårdsytor. Den rapporterade användningen av sådana publika och öppna ytor var också lägre i stadskärnor jämfört med grannskap med lägre täthet, och med en högre andel av invånare som angav att de aldrig använde grannskapets öppna ytor (Dempsey et al 2012 Sid 133). Kopplat till detta var betydelsen av den upplevda kvaliteten på de öppna ytorna, vilket återkom som en betydande faktor i människors beslut om att använda ytan, oavsett täthet. Undersökningarna visade att invånare i grannskap med högre täthet mer sannolikt ansåg sina lokala parker och grönytor vara av dålig kvalitet och mindre attraktiva än invånare i områden med lägre täthet (Dempsey et al 2012 Sid 133).

Designen och naturen av den byggda miljön var också en viktig faktor vilken respondenterna i Dempsey et als studie, beskrev som svår att förvalta i områden med hög täthet. I områden med högre täthet, var det en utbredning av stora, uppdelade öppna och gröna ytor, över vilka invånarna inte kände att de kunde utöva kontroll, underhåll eller förvaltning (Dempsey et al 2012 Sid 98).

En ytterligare negativ faktor för jämlikhet avseende miljön, är vilken betydelse inkomst kan ha för tillgången till parker och grönytor. Det har visat sig att närhet till parker och grönområden har en positiv effekt på huspriser (Choumert och Salanie 2008 i Dempsey et al 2012 Sid 99). Att bo i gröna områden har också visat sig vara relaterade till hälsa I mer generella termer. Befolkning som är exponerade för de grönaste miljöerna har de lägsta nivåerna av ojämlikhet i hälsa relaterat till inkomst. (Mitchell och Popham 2008 Sid 1658). Forskning visar att de som bor i områden med hög täthet mindre sannolikt har god tillgång till grönytor, vilka också sannolikt är av sämre kvalitet än i mindre täta områden. Det här utmanar direkt tesen att alla invånare har tillgång till goda grönytor, vilka kan vara särskilt undermåliga för fattigare invånare, menar Dempsey et al (Dempsey et al 2012 Sid 135).

Betydelsen av goda boendemiljöer för ett hållbart samhälle

En aspekt som tas upp av flera forskare är hur viktiga goda bomiljöer är för hållbarhet. De Roo och Miller skriver att beboelighet inte nödvändigtvis är synonymt med hållbarhet.

Beboelighet fokuserar oftast på förhållanden inom en ort eller en stadsregion, medan hållbarhet har rumsliga konsekvenser som kan vara mycket storskaliga (De Roo och Miller i Howley et al 2009 Sid 850).

Även Howley et al menar att det är för lite fokus på bebolighet i hållbarhetsdebatten. De anser att medan hållbarhet i allmänhet anges som motiv för urban förtätning, men att definitionen är mycket snäv. Definitionen uttrycks ofta i miljöhänseende, medan aspekter som har att göra med livskvalitet ofta ignoreras eller är av underordnad betydelse. Att skapa hållbara städer kräver mer än att helt enkelt öka bostäders densitet. Urban livskvalitet är avgörande för att utveckla beboeliga, stabila och levande samhällen. Att främja en hållbar utveckling, är inte bara en fråga om att bygga fler bostäder med högre densitet, men lika viktigt är att skapa attraktiva bostadsområden som kan erbjuda invånarna en hög livskvalitet. Städer måste vara platser där människor vill bo för om människor inte känner att det är hög kvalitet på boendemiljöer så det är liten chans att de någonsin kommer att vara hållbara (Howley et al 2009 Sid 848).

Vallance et al menar att för att social hållbarhet ska kunna nås krävs en god förståelse för till exempel nya bostadsområden, utformningen av gator, öppna platser, bostadstäthet, placeringen av service och en medvetenhet om de vanligaste rörelsemönstren på platsen och hur de kan kopplas till bebyggelsen, men också sådant som olika kulturella mönster, preferenser, praxis och värderingar (Vallance et al 2011 Sid 345).

Goldschalk anser att bebolighet behövs som en fjärde hållbarhetspelare, eftersom det är en komplex faktor som behöver vägas mot andra intressen. När bebolighet ställs emot varje parameter av hållbarhet, uppstår nya konflikter. Spänningar mellan ekonomisk tillväxt och bebolighet kan till exempel vara en fråga om bebyggelse som byggs enbart för marknaden kan förse invånarna med högkvalitativa boendemiljöer. Spänningar mellan bebolighet och ekologi resulterar i konflikten om gröna städer kontra bebyggelse, vilka kan uppstå i konkurrensen mellan naturen och den byggda miljön.

Spänningar mellan bebolighet och jämlikhet kan också uppstå från bevarandet av mer fattiga urbana områden till fördel för den nuvarande populationen gentemot utveckling och upprustning för att attrahera medel - och överklass tillbaka till stadskärnan (Goldschalk 2004 Sid 8).

Inte heller Williams tror på den idealiserade bilden av den täta staden. För Williams är den mest grundläggande kritiken mot den täta staden att den helt enkelt inte levererar de fördelar som den påstår sig göra. Det finns en ökande tveksamhet om att de finansiella, sociala och ekologiska mål som i nuläget associeras med urban täthet kan uppnås i urban planering enbart genom en strategi som förespråkar förtätning (Williams 1999 Sid 172). Även om dessa policys kommer att ha effekt när det gäller hållbarhet, anser Williams, så tror hon samtidigt att deras effekter är så komplexa och så fulla av problem att det är osannolikt att de kommer att producera de resultat som planerarna avsåg (Williams 1999 Sid 167).

Ett annat scenario är att om kvaliteten på den byggda miljön blir för undermålig kommer människor att lämna staden. Burton et al menar att hållbar utveckling handlar om förbrukningen av resurser, men enligt dem är det inte bara naturresurser som står på spel, utan städernas förmåga att tillhandahålla en trygg, hälsosam och trevlig livsstil. Målet måste därför vara att bevara den övergripande karaktär och kvaliteten på miljön. En ickehållbar stad skulle kännetecknas av en befolkningsminskning, miljöförstöring, ineffektiva energisystem, förlust av arbetstillfällen, en utflyttning av industri - och tjänstesektorn, samt en obalanserad socialt demografisk sammansättning (Burton, Williams, Jenks 1996 Sid 233).

Enligt Jenks måste staden för att verkligen vara hållbar ha en rimlig grad av stöd från lokala invånare, om inte, så kommer de som kan lämna staden, och bara de mest socialt missgynnade bli kvar, ett scenario som är tydligt ohållbart (Jenks i Vallance et al 2011 Sid 345).

4. Malmö

Malmö är Sveriges tredje största stad med cirka 300 000 invånare. Staden ligger i den expansiva Öresundsregionen med Köpenhamn på andra sidan och har haft en stadig befolkningstillväxt under snart tre decennier. För att möta den beräknade befolkningstillväxten som staden räknar med även i framtiden och samtidigt bevara det omgivande natur – och kulturlandskapet och den biologiska mångfalden, satsas det på förtätning. Malmö förväntas kunna växa med ytterligare 100 000 personer, vilket innebär en ökning med cirka tjugo procent (Malmö 2010 Sid 2). Beräkningen har gjorts genom en jämförelse med Köpenhamn, där man kom fram till att Malmös och Köpenhamns urbaniserade ytor är av samma storlek. Köpenhamn har dock i dagsläget nästan det dubbla antalet invånare. Enligt teoretiska beräkningar, som Malmö har gjort och som enbart syftar på den fysiska miljön, kan minst dubbelt så mycket bebyggelse rymmas inom Malmö (Malmö 2010 Sid 7). Malmös tillväxt ska ske i huvudsak innanför Yttre Ringvägen (Malmö 2012 Sid 4). Förtätning anses främja en ekonomisk, social och ekologisk hållbar utveckling.

En stor del av den ekologiska hållbarheten är som nämnts tidigare att spara mark. En ekologiskt hållbar stad är således, enligt Malmö Stad, en tät stad eftersom den blir mer resurseffektiv och därför belastar miljön mindre än en gles (Malmö 2012 Sid 3). I den täta staden kommer verksamheter, boende och aktiviteter också att vara närmare varandra. Det ska därför vara möjligt att gå, cykla och åka kollektivt mellan olika verksamheter när avstånden blir mindre. Avsikten är att den ickemotordrivna trafiken ska utgöra grunden för trafiksystemet och utsläppen därmed minska. (Malmö 2012 Sid 5). Att utöka kollektivtrafiken ska också vara ett sätt att få fler människor från olika delar av staden att få tillgång till ett bredare utbud över hela staden och därmed skapa mer jämlikhet. Detta är en del i Malmös strävande efter social hållbarhet (Malmö 2012 Sid 25).

Med fler människor i staden ska Malmö bli ekonomiskt hållbart eftersom en större folkmängd kommer att ge fler arbetstillfällen och det även beräknas ge ett bättre underlag för service och handel (Malmö 2012 Sid 3). Malmö anses dessutom bli en ekonomisk och socialt hållbar stad genom att en attraktiv och stimulerande stadsmiljö utvecklas där människor trivs och vill arbeta. På det här sättet kan innovationer och företag främjas (Malmö 2009 Sid 5). Genom en blandning av olika funktioner och ett varierat utbud av olika bostadstyper och upplåtelseformer ska staden bli socialt hållbar. Som en konsekvens av detta ska integrationen öka eftersom människor från alla samhällsskikt och bakgrund kan bosätta sig i alla delar av staden.

Det här ska dessutom bidra till en större social sammanhållning (Malmö 2012 Sid 4). Mötesplatser är viktiga i den socialt hållbara staden för att skapa ett rikt stadsliv och mer trygghet när det är fler människor i rörelse (Malmö 2012 Sid 23).

Den täta staden ska inte vara en mindre grön stad (Malmö 2012 Sid 58). Med en utökad kollektivtrafik anses markparkeringar kunna omvandlas till grönytor. Fler träd ska planteras i gatumiljön och befintliga parker och gårdar ges fler användningsområden och kvalitetshöjas (Malmö 2010 Sid 14). Dessutom bedöms mikroklimatet kunna förbättras genom förtätning, genom att det blir mindre utsläpp med minskad motordriven trafik (Malmö 2010 Sid 5).

Men...

Men det finns många obesvarade frågor och olösta konflikter på väg mot den täta staden. En omfattande förtätning kräver många nya lösningar och man kan fråga sig vad som faktiskt är möjligt.

En viktig del för en god stadsmiljö är de öppna ytorna. Gröna ytor kan vara av särskild vikt för vistelse och för att skapa ett gott mikroklimat, samtidigt som de tar hand om dagvattnet. Föresatsen är att Malmö både ska bli en tätare och grönare stad. I Malmös översiktsplan uttrycks det att en tätare stad inte behöver vara en mindre grön stad. Fler träd ska till exempel göra staden mer grön och bidra till ett bättre mikroklimat och luftkvalitet (Malmö 2012 Sid 58). Lösningen för att få en mer grön stad är att anlägga nya grönytor samtidigt som kvaliteten höjs på de som redan finns (Malmö 2010 Sid 15). Utgångsläget är dock inte det bästa när det gäller grönytorna. Vid en kartläggning som Statistiska centralbyrån genomförde om förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter 2000-2005, visade det sig att Malmö hade minst grönyta per person (Scb 2010 sid 1).

Malmö är dessutom till stor del omgivet av åkrar och hav (Malmö 2010 Sid 40). I dokumentet *Så förtätar vi Malmö* anges att Malmö har en god möjlighet att förtätas eftersom "staden saknar de topografiska mellanrum och hål som finns i Stockholm och Göteborg, i form av vatten, berg och skog" (Malmö 2010 Sid 7). Enligt det här uttalandet låter det således som att staden saknar naturliga rekreationsmöjligheter inuti staden. Man föreställer sig då, att det blir ännu viktigare att bevara de mellanrum och grönytor som redan finns. Det konstateras dessutom att skötselkostnaderna kommer att öka vid en förtätning, eftersom kvaliteten på grönytorna ska höjas (Malmö 2009 Sid 19).

Det kommer bli en ganska stor kostnad för både anläggning och underhåll av grönytorna. En annan konflikt som också rör grönytorna är omhändertagandet av dagvattnet. Malmö skriver att det helst inte ska anläggas några fler hårdgjorda ytor vid förtätning, eftersom VA-systemen inte hinner bytas ut i den takt som det tar att anlägga hårdgjorda ytor (Malmö 2010 Sid 19). Det här verkar inte särskilt realistiskt. I till exempel förtättningsprojektet Annestad i Bunkeflostrand, har många nya hårdgjorda ytor anlagts.

Med fler människor på samma yta kan också antalet bilar öka, vilket det finns en medvetenhet om (Malmö 2010 Sid 6). Det finns idag planer på att omvandla infartsleder innanför Ringvägen för att frigöra mer plats och minska barriärer (Malmö 2010 Sid 17). Förtättningsutrymmet anses vara ganska stort här. Invändningen är att områdena ofta är bullerstörda och relativt komplicerade att förtäta (Malmö 2010 Sid 42). Problemet blir bara att om trafiken ökar, kan det här bli såväl trånga miljöer för trafik och dessutom mindre trygga miljöer för fotgängare och cyklister. Enligt dokumentet *Så förtätar vi Malmö* överskrider miljönormen för kväveoxid också i dagsläget på ett flertal platser i Malmö (Malmö 2010 Sid 18). Det finns en stor risk att luften försämras ytterligare med ökad förtätning. Förutom en eventuell försämrad luft kan den täta miljön bli mer bullrig, när fler verksamheter, mer trafik och människor ska samsas på mindre yta. Malmö skriver att ”utrymmet för att göra avvägningar i förhållande till normer, riktvärden och gränsvärden därför kan behöva expanderar” (Malmö 2009 Sid 19). Frågan är då vad det här gör för ett gott stadsklimat.

Parkering för bilarna är något som tar upp mycket plats i staden. Avsikten är att i Malmö bilarna med ersätta människor och att markparkering endast ska ske undantagsvis (Malmö 2010 Sid 21). Att ha andra former av parkering, som till exempel på höjden eller gräva ner dem kan bli oerhört kostsamt. Om antalet bilar dessutom kommer att öka, ökar också antalet parkeringar och därmed behovet av yta för dem.

Att ha gott om plats är viktigt för såväl kvaliteten på stadsupplevelsen som ur mer praktisk synvinkel. I Malmö är det till störst del barnfamiljerna som flyttar ut från staden (Hvarvenius et al 2012 Sid 3.) I den täta staden krävs därför kvaliteter motsvarande de i förorten. Malmö betonar hur viktigt det är att barn har plats att röra sig på och att platserna dessutom är säkra, trygga och gröna (Malmö 2012 Sid 61). Det här blir en stor utmaning.

Verksamhet som tar upp mycket utrymme i staden är förskolor, skolor och olika fritidsanläggningar (Malmö 2012 Sid 13). I rapporten *Så förtätar vi Malmö* konstateras det, att i en allt tätare stad bör ytor för barn prioriteras. Samtidigt menar man att nybyggnadsnormer inte alltid kan tillgodoses rakt av i förtätningssituationer. Istället förlitar man sig då på nya kreativa lösningar, som man inte riktigt vet vilka de är ännu. Det uttrycks att "förhoppningsvis kommer konflikterna mellan förtätningsbehovet och ytbehovet att ge upphov till nya spännande och kreativa lösningar som till exempel vistelseytor på tak, samutnyttjande av park m.m." (Malmö 2010 sid 13).

Att åtminstone ha ett ganska gott förhållande mellan öppna ytor och bebyggelse är essentiellt för att en stad ska kunna fungera. För att beräkna utrymmen mellan husen och friytor kan exploateringsstal användas som mått. Ett exploateringsstal är en beräkning mellan förhållandet bebyggd och obebyggd yta.

I dokumentet *Så förtätar vi Malmö* uttrycks det att det bör ske med viss varsamhet att använda sig av exploateringsstal. Malmö skriver att exploateringsstal inte säger något om vilken hustyp det är, eller om solförhållanden, funktioner, fastigheternas storlek eller graden av grönska på tomten (Malmö 2010 Sid 7).

Men exploateringsstal säger inte heller något om den upplevda tätheten, till exempel hur människor och objekt förhåller sig till varandra, inte heller något om de kumulativa effekter som kan uppkomma på en plats, miljöns kvalitet eller rumsligheten. Exploateringsstal säger likaså ingenting om de sociala förhållandena på platsen. Något som ofta förbises i diskussionerna i förhållandet mellan täthet och tillfredsställelse är, enligt Howley et al, invånarnas subjektiva uppfattning om nivån på täthet. Det förväxlas istället med ett objektiva mått på täthet (Howley et al 2009 sid 851). Berghauser och Haupt menar att täthet till exempel kan undersökas med hjälp av densitet. Den upplevda uppfattningen av täthet kan dock skilja sig markant från täthet i tekniska termer. Det kan därför vara vanskligt att analysera i en kategori av täthet och dra slutsatser i den andra (Berghauser och Haupt 2005 Sid 57).

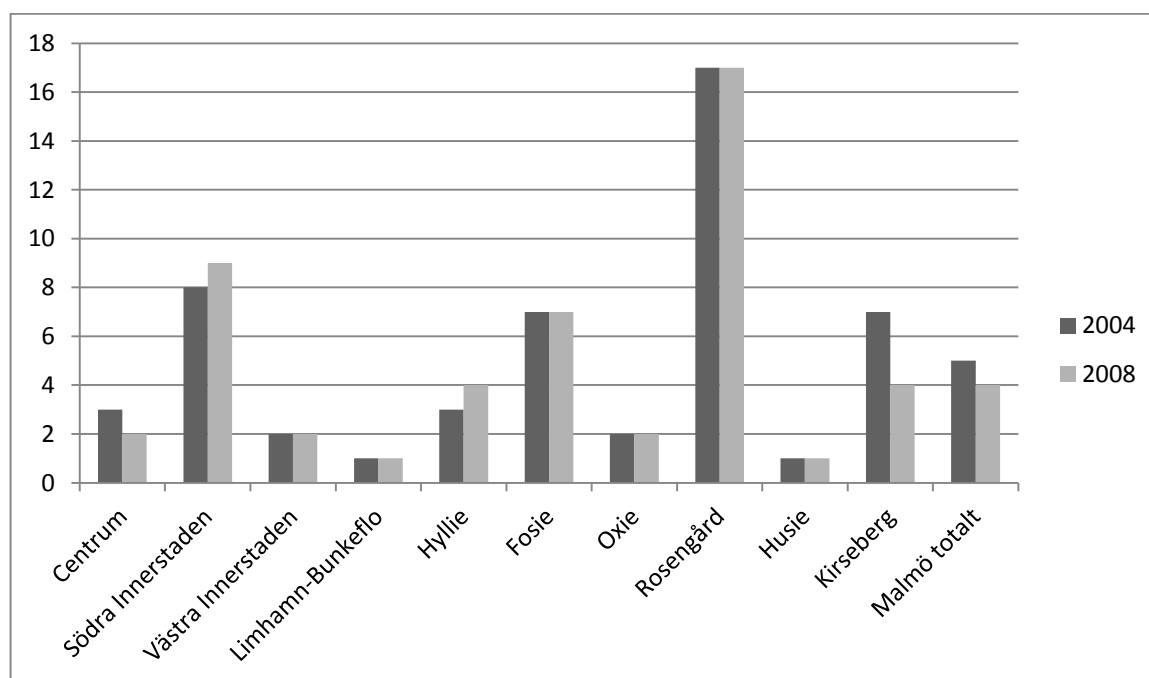
Trångboddhet

Trängsel i stadsmiljön och i boendet är kanske en av de största nackdelarna med en alltför tät stadsmiljö. Malmö skriver att när stadsmiljön befolkas av fler människor kan det bidra till trängsel i både boendemiljö som i trafikmiljön. Det behövs då mer kommunal service, fler förskolor och skolor (Malmö 2010 Sid 6).

Trångboddhet är något som kan associeras till trängsel. I Stockholm, Göteborg och Malmö med förorter räknas var femte person som trångbodd, enligt statistiska centralbyrån (Scb 2011 sid 8).

Trångboddheten i Malmö är störst i områden med flerbostadshus. I Malmö Stads välfärdsredovisning från 2011 finns statistik över trångboddheten i Malmös olika stadsdelar. Statistiken uppvisar en stor skillnad mellan olika stadsdelar. Fosie, Södra innerstaden och Rosengård är de stadsdelar som har störst andel trångbodda. I huvudsak är det i stadsdelar med flest flerbostadshus som har högre grad av trångboddhet (Malmö 2011 Sid 47).

Andel (%) av befolkningen i åldern 18-80 år som är trångbodda*

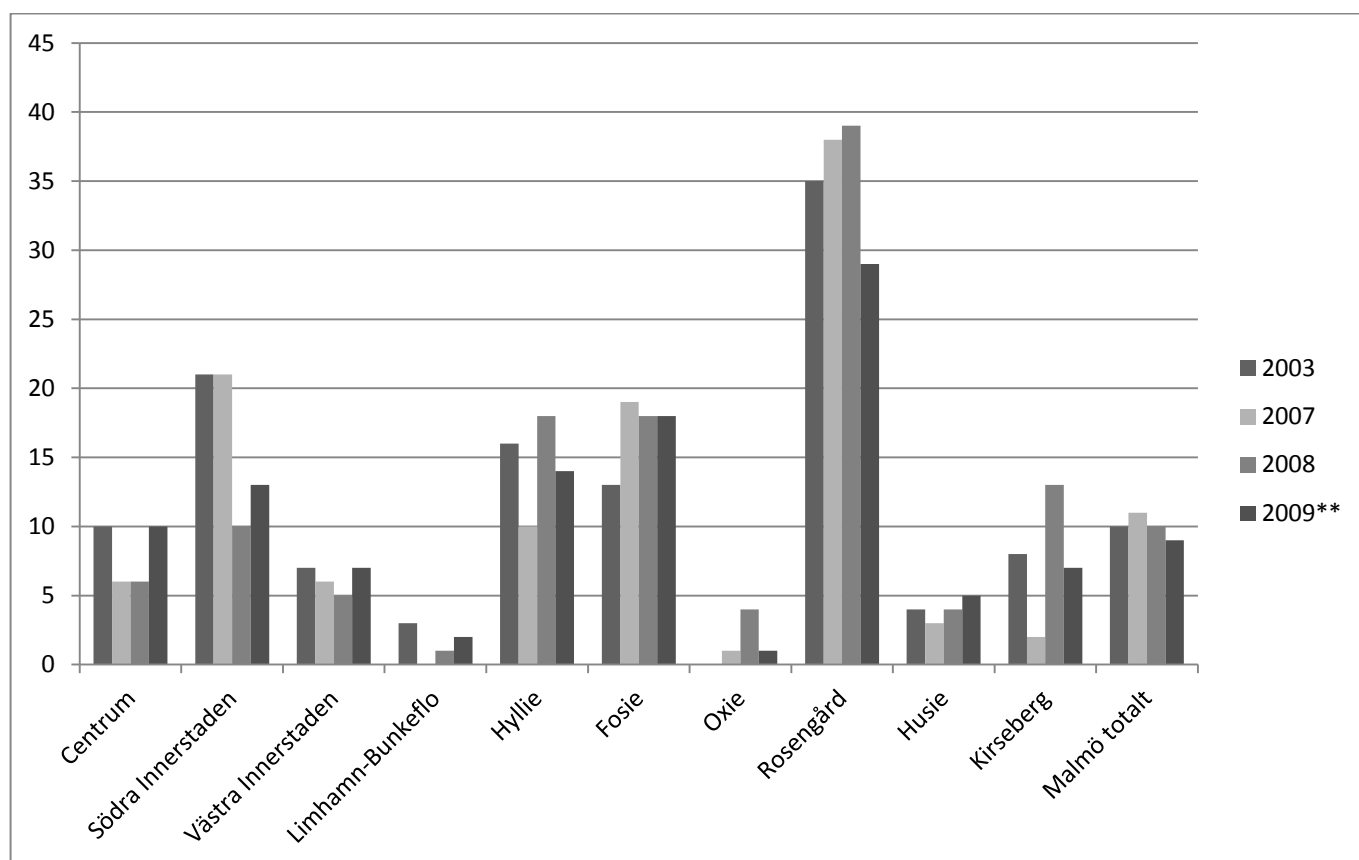

* Trångbodda enligt SCB:s trångboddhetsnorm 2: mer än två boende per rum, kök och ett rum oräknat. Källa: Folkhälsa i Skåne år 2004 och 2008, Region Skåne sid 47 Malmö Stads Välfärdsredovisning 2011

I Malmö stads välfärdsredovisning finns även statistik över antalet trångbodda barn.

Trångboddhet för barn formuleras som ett allvarligt problem för barns välfärd. Om barnet inte har tillgång till ett eget rum kan det inte själv styra över när det kan koppla av. Det kan dessutom leda till problem med skolgången eftersom det inte finns möjlighet till studiero i hemmet (Malmö 2011 Sid 56).

Trångboddhet (Barn) Andel (%) 4-åringar som är trångbodda*

*Trångbodda enl. Statistiska Centralbyråns norm 2: mer än två boende per rum, kök och vardagsrum räknat.

** Eftersom underlaget till Barndatabasen för år 2009 var 20 procent lägre än för år 2008, kan resultatet påverkas i en del stadsdelar.

Källa: Barndatabasen år 2003-2009, Region Skåne Malmö stads välfärdsredovisning

När platser har valts ut för förtätning har man inte till exempel tagit trångboddhet och trängsel med i beräkning.

Var i Malmö ska förtätningen ske?

Förtätning för Malmö Stad innebär bland annat att öka nivån på exploatering i urbana miljöer. I dokumentet *Så förtätar vi Malmö* nämns flera olika sätt att förtäta, som till exempel genom tillbyggnader, påbyggnader eller rivning och nybyggande med högre exploatering. Omvandling av industriområden och hamnområden till tät stadsbebyggelse är även en del av Malmös förtätningsplaner. (Malmö 2010 Sid 4).

I översiktsplanen för 2012 finns en översikt över vilka områden i Malmö som är tänkta att förtätas.

Omvandlingsområden

- Västra Hamnen
- Norra Sorgenfri
- Limhamns industriområde
- Järnvägsverkstäderna i Kirseberg
- Nyhamnen och Frihamnen

Förtätning

- Mer funktionsblandad stad; förtätningsprojekt i centrum och halvcentrala lägen, exempelvis Lorensborg, Rosengård, Lindeborg, Holma–Kroksbäck.
- Infartsleder som omvandlas till stadsgator genom förtätning, exempelvis längs delar av Amiralsgatan, Lorensborgsgatan, Pildammsvägen, Eriksfältsgatan/Munkhätttegatan.
- I stationsnära lägen i den existerande staden. Vid stadens stationer kan ny blandad bebyggelse med hög täthet tillkomma.
- I existerande verksamhetsområden. Dagens verksamhetsområden rymmer expansionsytor som kan nyttjas bättre. (Malmö 2012 Sid 43)

En fråga som uppstår är var någonstans det är bäst att förtäta i Malmö. Det är inte självklart var någonstans det här ska ske. Förtätning kommer dessutom att se mycket olika ut på olika platser och upplevas olika. Förtätningspotentialen anses vara störst i de storskaliga

bostadsområdena och i verksamhetsområdena, eftersom mycket av den andra marken är privat mark och att den därför kan bli svår att få loss. (Malmö 2010 Sid 3). Men det är inte här som förtätningstrycket är störst. I verksamhetsområden i de centrala delarna av Malmö är förtätningstrycket stort, som i till exempel Nyhamnen, Varvsstaden och i Västra hamnen. Men i verksamhetsområdena i periferin och i de storskaliga bostadsområdena är förtätningstrycket däremot lågt (Malmö 2010 Sid 20).

Det är mest intressant för marknaden att förtäta i de centrala och västra delarna av Malmö och minst intressant i de sydöstra delarna (Malmö 2010 Sid 21). Malmö anser att förändringsbehovet är stort i de i de storskaliga områdena (Malmö 2010 Sid 32). Förändringsmöjligheterna är också stora i de här områdena eftersom det i regel saknas skyddsbestämmelser. Den stora andelen stora fastighetsägare gör också möjligheten till förtätning större (Malmö 2010 Sid 32). På avigsidan konstaterar Malmö att den öppenhet och rymlighet som präglar dessa områden försvinner (Malmö 2010 Sid 33).

Det kan dock vara stor skillnad på förtätning i Västra hamnen och Norra Sorgenfri, jämfört med en förtätning i Rosengård. I innerstaden vill byggbolag och investerare gärna satsa och miljön blir attraktiv för de som har pengar. Dessa områden inrymmer redan flera positiva element. Om exploateringsgraden skulle vara så hög att det inte är möjligt med kvalitativa grönytor, i till exempel Västra hamnen, Nyhamnen och Frihamnen, finns det istället tillgång till vatten som rekreationsmiljö. Dessutom kanske det finns tillgång till attraktiv arkitektur och god tillgång till service. I förortsområdena med flerbostadshus däremot, kan förtätning innebära bestående trängsel, dels inomhus, men nu också genom mindre ytor utomhus. Dessutom kanske inga företag vill etablera sig där och då blir tillgången till service dålig. Möjligen förlorar bara invånarna där på förtätning och skulle kanske istället behöva fler billiga större hus att flytta till i området, snarare än mindre plats.

Byggs det dyrt i de storskaliga områdena, kan detta också leda till att det blir attraktivt att bo i de förtätade områdena med dyra bostäder och fortsatt trångt i vissa lägenheter i de andra husen. Det är snarare bostadsstandarden och trångboddheten som är problemet i dessa områden, inte utemiljön i så stor utsträckning.

Forskning visar att om man är trångbodd, kan känslan av trängsel bestå när man kommer till andra platser med mycket människor, som till exempel en skola med många elever eller en förskola med många barn. Om det då blir mer människor som i till exempel Rosengård och

mer barn i skolorna och verksamheter som behöver mycket utrymme och de inte får det, kan man ju bara tänka sig att känslor av trängsel kommer att öka oavsett om grönyterna förbättras. Det kan även bli en överbelastning på kollektivtrafiken och en känsla av kognitiv överbelastning med för många människor i rörelse i området.

Förtätning: på vems villkor?

I några av Malmös förorter med flerbostadshus, har man också planer på att skapa mer rumslighet genom att bilda fler gaturum som hänger ihop, med hjälp av finmaskiga sammanhängande gatunät. Kvarter ska uppföras som är uppdelade i flera fastigheter. I dessa kvarter ska olika funktioner finnas (Malmö 2012 Sid 71). Det kommer att leda till en blandad stad vilket är idealet i förtätningsretoriken.

Bradley är dock skeptisk till om förtätning i förorterna kommer att bidra till en innerstad-skänsla. Hon menar att man gör ett antagande att täthet och finmaskiga finmaskiga sammanhängande gatunät kommer att leda till ett mer levande urbant liv och mer användande av kollektivtrafik. Det kan lika gärna leda till mer biltrafik och sovande, men täta förorter så som, enligt Bradley, har skett på flera ställen i England. Förtätningen av förorter kan resultera i en kombination av de negativa aspekterna av innerstaden såsom, ljud, trafik, brist på ljus, frisk luft och grönytor, tillsammans med de negativa aspekterna av förorterna, som brist på mötesplatser och ett levande urbant liv och långa avstånd till kulturella, kommersiella aktiviteter och service. Bradley ser dessutom en motsägelse i den täta stadens strategi att minimera transport när man samtidigt ska utveckla en stad med fler gator som sannolikt kommer att alstra mer trafik (Bradley 2009 Sid 242).

Att det här idealet skulle vara önskvärt för alla boende är också något som ifrågasätts i Bradleys avhandling *Just Environments Politicising Sustainable Urban Development*. Enligt en planerare som intervjuas i Bradleys avhandling är strategin att förtäta städerna grundad på normerna från professionella som är för innerstaden och som inte ser kvaliteterna av postkrigsförorterna som Tensta. Enligt honom, och flera av de intervjuade som bor i Tensta, uppskattar invånarna trafikseparering, de gröna områdena mellan husen och det faktum att det finns ett avgränsat område med mycket grön yta omkring. (Bradley 2009 Sid 243).

Bradley ställer sig frågan vilka grönytor som ska bevaras och vem de ska komma tillgodo? (Bradley 2009 sid 242) Enligt Foucault är det alltid de med makt som sätter riktlinjerna. Det kan ske i form av disciplinerande metoder. Normalisering är en disciplinär form av makt, där man med olika medel ska rätta till eller återställa något som framställs som det normala (Nilsson 2008 sid 90). I det här fallet ska en normalisering av grönytorna ske som en del i den ekologiska moderniseringen (Bradley 2009 Sid 247).

Ett verk som det har refererats flitigt till är Alexanders Ståhles avhandling *Mer park i en tätare stad* från 2005. Den kan tolkas som en normalisering av grönytorna.

Malmö använder sig också av hans beräkningar för att kalkylera kring grönska i flerbostadsbebyggelse i förorterna (Dock, Johansson, Kristersson 2012 Sid 18). I sin avhandling skriver Ståhle om den gröna täta staden, men också om rättvisa. Att uppleva att man har tillgång till mycket grönska är således rättvist. Han använder sig av en brukarundersökning där han utvärderar hur mycket tillgång till grönska som invånarna har. Ståhle kommer bland annat fram till att trots att det är ganska gott om grönområden i förorterna, mer än i innerstaden, upplever ändå invånarna där en större brist på grönområden än vad invånarna i till exempel innerstaden gör.

Ståhle drar därför slutsatsen att det måste handla om kvaliteten på grönytor och refererar till Grahns parkkaraktärer om vad som egentligen utgör ett kvalitativt grönområde. Grahns modell kan vara användbar i många sammanhang, men inte som enhetlig modell där alla grönytor som inte följer parkkaraktärerna ska försvinna. Den här beräkningen görs utan en tanke på att friytor kan användas på många olika sätt och ha många olika funktioner. Inte minst är det djur och växtliv som har etablerat sig under lång tid på grönytor men som inte nödvändigtvis innehåller alla sju parkkaraktärer, eller inte ens mer än en eller två av dem, av betydelse. Likaväl som hårdgjorda friytor för en känsla av rymd och öppenhet. Avhandlingen beskriver en form av utopi. En grönytornas konsensus.

Bradley anser dessutom att det inte är hållbart att förtäta bort stora gröna fält i ytterområdena. Hon menar att när en mer tät stad uppförs, försvinner stora naturområden i utkanterna av städerna. Det här blir en motsägelse till att man samtidigt vill åstadkomma naturområden i närheten av urbana områden. Bradley anser vidare att om de stora grönytorna försvinner kommer människor sannolikt att behöva utöka antalet fritidsresor till rekreativa områden. På det sättet ökar också antalet resor, vilket inte är ett led i hållbarhetsstrategin (Bradley 2009 Sid 242).

Slutsatser

En av de viktigaste slutsatsen jag drar från litteraturstudierna är hur lätt det är att dras med i positiv retorik om till synes enkla lösningar på komplicerade problem, så som den täta staden som svar på ohållbarhetens problem. Det finns som sagt en fara i sådana här begrepp eftersom begreppet i sig kan inge en illusion om lösningar på oerhört komplicerade problem som kräver kraftansträngningar av ett helt annat slag än att bygga tätt. Den mer täta staden kan dock vara en lösning för att spara mark och således vara hållbar ur ett ekologiskt perspektiv. Men som vi har sett finns det inget enhetligt bevis på att den är socialt fördelaktig. Den täta staden kan snarare leda till försämrade villkor för vissa människor som kan byggas in i täta områden som inte är kvalitativa. En del av en stad med hög täthet är också att utrymmet måste begränsas. Det kan påverka dem som redan har begränsat utrymme att bo på i ytterligare negativ riktning. En omfattande förtätning av en stad är också en oerhört komplicerad process. Det finns många parametrar att förhålla sig till och så mycket som kan gå fel. Utifrån mina litteraturstudier drar jag slutsatsen att förtätning inte är något negativt i sig, men inte heller något av naturen fördelaktigt.

En försiktig förtätning med stor omsorg om arkitektur och öppna ytor kan leda till ett mer myllrande stadsliv och en mer dynamisk stadsmiljö, samtidigt som mark sparas. Det viktiga när man bygger tätt är att vara noga med att det finns gott om utrymme såväl inomhus som utomhus och det är av stor betydelse hur dessa utrymmen är utformade. Det blir ännu viktigare med öppna ytor och gott om utrymme i en tät stad. Man bör också utarbeta någon slags övre gräns om det är möjligt, med hjälp av studier från tidigare förtätningsprojekt om hur mycket förtätning som är möjlig med tanke på kollektivtrafik, öppna utrymmen, grönytor, kumulativa effekter och också studera människors vanor. Hur vill de bo, vilka är deras prioriteringar? Vad kan de tänka sig avstå ifrån och vad kan de inte kompromissa med eller tänka sig att avstå ifrån på längre sikt? Som bland annat Vallance et al beskriver måste den hållbara staden ha ett visst stöd från sina invånare för att inte bli ohållbar. Samtidigt är det en del av en hållbar utveckling att människor måste avstå på olika sätt för att minska klimathoten.

Studierna av litteraturen visar också att stadsmiljöer är oerhört komplexa och att en lösning inte är möjlig för en hel stad. Det som flera av författarna vill belysa är hur viktigt det är att se till de olika lokala sammanhangen och att studera ur alla möjliga aspekter vilka fenomen som kan uppkomma och var i de olika konflikterna kan ligga.

Det är snarare så att man verkar mena att det är genom att studera konflikterna som man kan finna svaren, inte i färdiga konceptlösningar som stakats ut. Naturligtvis kan begrepp som hållbarhet ändå vara användbara om man då samtidigt har studerat noga vad det är man vill uppnå med begreppet och vad det kan få för konsekvenser.

Men man skulle lika gärna ha någon form av konsekvens- eller riskbeskrivningar. Det hade kanske varit mer realistiskt eftersom hållbarhetsbegreppet uppenbarligen förhåller sig till någon form av utopi, eftersom det inte har blivit några förbättringar för varken miljön eller de människor som har det sämst ställt, vilket var grundtanken med konceptet. Det har inte lyckats med ökad tillväxt samtidigt som miljöproblemen ska lösas. Att bygga upp en ny grön ekonomi har inte visat sig leda till mindre miljöförstöring, dessutom har klyftorna mellan fattiga och rika i världen bara ökat. Med skillnaden att den här gången kan man rättfärdiga klyftorna och orättvisorna genom grön tillväxt, som också avspeglar sig i den täta staden, där man ska göra stadskärnorna attraktiva och köpstarka, men där det också bidragit till ökade orättvisor och skillnader mellan människor.

Bo01 är ett förtätningsprojekt i det som Malmö kallar för omvandlingsområde, eftersom området tidigare varit ett industriområde. Västra hamnen omvandlades och fortfarande omvandlas från ett industriområde till en attraktiv stadsdel att bo och vistas i (Malmö 2010 sid 4) Bo01 kan anses vara ett lyckat och omsorgsfullt utarbetat förtätningskoncept, men som inte är socialt rättvist, eftersom bostäderna överlag är väldigt dyra.

5.Bo01

Bostadsområdet Bo01 i Västra hamnen i Malmö är skapat som en vision om hur ett hållbart bostadsområde och ett hållbart samhälle ska utvecklas (Larsson 2003 Sid 1). Det skulle bli ett attraktivt, tätbebyggt område med blandad bebyggelse. (Klingberg 2001 Sid 20) I rapporten *Bo01 framtidsstaden europeisk bomässa och utställning i Malmö* är "skönhet" och "humanism" nyckelingredienser i visionen om Bo01 som en del i det hållbara samhället (2001 Sid 5). Även om området byggdes för en mässa där ekologisk teknik testades skulle det också kunna fungera som ett bostadsområde över en lång tid framöver. Det byggdes som ett demonstrationsprojekt där goda exempel skulle visas upp för ett framtida hållbart byggande (Larsson 2003 Sid 1).

En stark tilltro sattes till projektet och det var ett av de mest betydande utvecklingsprojekten för hållbart samhällsbyggande i Europa när det begav sig (Sahlin och Reepalu 2005 Sid 5). Topparkitekterna kallades in för att förverkliga visionen. Ett flertal arkitekter och exploatörer skapade tillsammans mässan Bo01, med mässarkitekten Klas Tham som samordnare.

I planeringen av projektet var det ett starkt fokus på ekologisk hållbarhet, men det fanns även en tanke om att området skulle vara socialt hållbart. Detta kallades detta för mänsklig hållbarhet. Begreppet fick stort utrymme i diskussionen om utformandet av bostadsområdet (Nilsson, Andersson, Hallin, Hillbur 2005 Sid 20).

Tanken är att ett ekologiskt hållbart samhälle aldrig kan åstadkommas utan den mänskliga hållbarheten (Larsson och Trinius 2003 Sid 9). Den mänskliga hållbarheten inbegriper delar av den sociala hållbarheten, tillsammans med aspekter av arkitektonisk kvalitet. Mänsklig hållbarhet innebär såväl en satsning på god arkitektur som på stadsplanering. Det handlar om gatunätets utformning, där den slutna kvartersstrukturen ska utgöra basen med en mer småskalig struktur som sprängs in. Den blandade staden är idealet när området ska inhysa kontor, restauranger, affärer och att skapa boende åt så många olika människor som möjligt. Boendet ska vara för människor med olika samhällsbakgrund och gynna integration av människor med olika bakgrund, olika kulturer, etnicitet, utbildning och ekonomisk status (Larsson och Trinius 2003 Sid 10). (Jämför med Grönboken om stadsmiljön 1990 ovan sid 26 eller Burton, Williams, Jenks 1996, Dempsey, Brown, Bramley 2012 Sid 25)

En stor del av det fokus som låg på mänsklig hållbarhet kan kopplas till det som enligt Rapoport kallas för upplevd täthet (Rapoport 1975). När det gäller Bo01, tog man till exempel de känslomässiga aspekterna i beaktande. I planeringen av området menade man att staden skulle formas så att den "passar våra kroppar". Flexibilitet är ett nyckelord i den här tanken där man utgår från att alla människor är olika och därmed har olika behov. Bo01 skulle dessutom utformas så att människorna uppfylldes av mer energi och mer livslust. Det innebar bland annat närhet till vatten, frihet från buller, tillgång till tystnad och solljus i lägenheterna. Att människor dessutom har ett behov av stimulans och av att bli känslomässigt berörda är något som man tog fasta på när man planerade Bo01. En konstnärlig gestaltning av utemiljön, byggnaderna och interiören skulle hjälpa människor att bygga upp en relation till miljön. På så sätt skulle likgiltighet förhindras, eftersom miljön istället skulle engagera och väcka känslor (Larsson och Trinius 2003 Sid 10).

I planeringen av Bo01 ingick också ett social hållbarhetstänkande. Samtal fördes kring ämnen som "... utanförskap, ensamhet, etnisk och ekonomisk segregation. Globaliseringen, den nya tekniken och kunskapsrevolutionen skapar nya klyftor inom och mellan länderna. Hur reagerar vi över det? Och märks det i stadsdelen Bo01?" (Larsson och Trinius 2003 Sid 10)

Segregation bedömdes vara en betydande faktor när det gällde social ohållbarhet. Bo01 skulle vara någonting för alla. Den sociala dimensionen fanns i termer av befolkningssammansättning, där behovet av en social mångfald av människor betonades (Sandstedt 2003 Sid 24). I kvalitetsprogrammet som utarbetades för att säkra områdets kvalitet, betonades det att:

“Det bör finnas många olika bostadsalternativ – både när det gäller kostnader och utformning. Segregationen är ett mycket allvarligt samhällsproblem. Blandningen av människor är viktig. Studenter, seniorer, nya och gamla svenskar, rika och sämre beställda – alla bör kunna hitta en bostad i Västra Hamnen” (Malmö 2002 Sid 14).

Arkitekten Eva Dalman som var områdesansvarig för Bo01 genomförde intervjuer med arkitekterna när det gällde deras sociala ambitioner för projektet. Det blir tydligt att flera av dem hade viljan och ambitionen att bygga bostäder för alla.

“Det är en sociala uthållighetsfråga tycker jag: att hjälpa människor att ha råd att bo utan att det ska behöva kosta miljoner. Det borde vara ett självklart bidrag till samtiden – att skapa ett samhälle där alla har möjlighet att se varandras liv, förstå det och respektera det”. Johannes Tovatt

“Det är viktigt att tänka ekonomiskt när man ritar bostäder, så att hyrorna kan bli låga. Mitt mål är att rita bostäder till rimliga kostnader. Det är ett så fantastiskt läge på Bo01-området att alla skall få möjlighet att hitta ett boende här.” Mats Molén

“Vi tycker att det hade varit bättre om den ekologiska hållbarheten hade definierats på ett tydligare sätt, för då hade vi kunnat diskutera sakfrågor. Om man hade varit modig nog att genomdriva det hade vi kunnat rita bostäder för människor med vanlig ekonomi. Nu blir det i bästa fall ett område med en lyckad gestaltning. Men det är inte säkert att det är fel det heller” Marianne Dahlbäck och Göran Månsson (Dalman 2003 Sid 13).

“Genom att kombinera olika hustyper får vi ett mer komplext byggande. Här finns både högre och lägre hus. Att bygga varierat, med mångfald, har med hållbarhet att göra. Så kan man få olika sorters människor att välja att bo i området” Kim Dahlgaard och Tue Traerup Madsen (Dalman 2003 Sid 17).

Arkitekterna med dessa ambitioner fick dock inte gehör för sina sociala ambitioner hos byggherrarna. Det visade sig att det var ekonomisk lönsamhet som styrde byggherrarnas val, inte ideologiska koncept om hållbarhet. Eva Dalman konstaterar vid sina intervjuer att ett par av arkitekterna uttryckte oro för att bostäderna på Bo01 skulle bli för kostsamma, som projektörer upplevde de också att de inte hade kunnat utöva inflytande över detta. Orsaken som de angav är att deras uppdragsgivare, byggherrarna, ville ha något speciellt att visa upp på utställningen (Dalman 2003 Sid 13).

Den sociala grupp som byggherrarna angav att de byggde för var bemedlade medelålderspar där barnen hade flyttat hemifrån och som precis hade sålt sin villa. Det exklusiva byggandet försvårades med att det blir lättare för yngre att få bostad när nya flyttkedjor kommer igång. Planerna ville bygga för stora familjer, eftersom man hade noterat att trångboddheten hade ökat. De ville dessutom bygga boende för äldre, bygga kollektivboende eller för de mindre bemedlade (Dalman och Sandstedt 2005 Sid 76). Planerna hade också tagit intryck från egnahemsrörelsen och dryftade idéer som gällde att de boende kunde bygga en del av huset själva för att få ned kostnaden. Men ingen byggherre gick med på att bygga dessa projekt eftersom det inte ansågs ligga tillräcklig vinst i dessa (Dalman och Sandstedt 2005 Sid 77). Se också tidigare resonemang om hur exploatörerna bestämmer villkoren för vilka människor som ska bo i de attraktiva delarna av staden och hur ekonomiska intressen styr hur och för vem det förtätas, snarare än visioner. (Smyth 1996 se sid 29 ovan)

Byggherrarna hade dock inte rätt om vem som skulle komma att bo i Västra hamnen. Det blev inte välbeställda medelålderspar. Istället flyttade yngre och välutbildade människor in på Bo01 (Öst 2005 Sid 81). (Se också Bunce 2004 ovan sid 27 om den kreativa klassen) På Bo01 finns det tillgång till naturkvaliteter såsom viss grönska och havet, samtidigt kan man få ett bra och exklusivt boende i en villa med trädgård. Dessutom har man nära till innerstadens kvaliteter. Man har då lyckats få med förortens kvaliteter, samtidigt som det finns tillgång till innerstadens kvaliteter. På så sätt håller man kvar de med högre inkomster i staden samtidigt som exploatörer betalar de sociala fördelarna (se Smyth 1996 ovan sid 30).

I en utvärdering av projektet från Chalmers universitet 2003, menar författarna att den sociala grundtanken bakom projektet var att bygga så att alla oavsett samhällsbakgrund skulle ha möjlighet till ett boende i stadsdelen, men att det här tillbakavisades i byggskedets senare del. Malmö stad och byggherrarna hade då ändrat sig, och menade att det var mest fördelaktigt att bygga för de mer bemedlade ur integrationssynpunkt.

Detta eftersom de då skulle kunna hållas kvar i staden. Det ansågs att de rika skickats iväg till grannkommunerna. Västra hamnen skulle på så sätt bli ett sätt att förändra invånarsammansättningen i hela Malmö. Dessutom ville man bygga något i världsklass och behövde därför ställa höga krav på de arkitekterna som ritade (Sandstedt och Öst 2003 Sid 165).

Det här resonemanget ter sig dock inte speciellt logiskt, särskilt inte när man läser om hur arkitekterna själva tänkte kring dessa frågor. Att bygga för alla utesluter inte att man samtidigt kan ha kvar de mer bemedlade i Malmö, samtidigt som alla sociala grupper skulle kunna ha givits en möjlighet, som en av de intervjuade arkitekterna påpekade, att bo i ett så pass attraktivt läge.

Ovanstående resonemang från byggherrarna och Malmö Stad kan kopplas till Laclaus teorier om konstruktionen av universella begrepp som hållbarhet som kan ha en hegemonisk funktion eftersom de inte betyder något särskilt, eller anger något specifikt. Vagheten och tomheten i begreppet kan fylla en funktion som kan användas av inflytelserika grupper med lagstadgade intressen. Begreppen kan upptas av vilken makt som helst, och den behöver inte nödvändigtvis vara demokratisk (Laclau i Gunder och Hillier 2007 se ovan sid 20). I det här fallet försvarades den ekologiska hållbarheten, som man skulle tävla med. Det togs inte hänsyn till alla bostadsbehov i Malmö som till exempel större lägenheter för de trångbodda och hyresrätter för de mindre bemedlade. Det mest demokratiska är som den intervjuade arkitekten angav, att alla slags människor ska få möjlighet att bo vid havet. Exploatörernas vinstintressen hamnade istället i centrum. Att arkitekterna själva ville bygga för mindre bemedlade och att det dessutom togs upp i kvalitetsprogrammet ignorerades på vägen utan en diskussion om vad hållbarhet egentligen innebar ur alla aspekter. Man använde hållbarhetsperspektivet till sin fördel, utan att vara särskilt intresserad av några fördelningsaspekter (Jämför Isaksson 2003, Swyngedouw 2007, Hedrén 2002, se Sid 20-23 ovan).

Den sociala blandning som fanns i åtanke när man planerade området blev inte heller blandad på det sätt som avsågs, bortsett från att några lägenheter byggdes för studenter. Däremot syntes och syns en social blandning i utemiljön under vissa delar av året, när människor från alla delar av staden och socioekonomiska grupper besöker Västra hamnen för att ta del av strandlivet. I kvalitetsprogrammet betonade man att Västra hamnen ska formas så att det uppstår platser för möten mellan människor.

“Bebyggelsen och stråken ska utformas så att de stödjer en marknad för butiker och caféer dit människor kan ha ett ärende – oavsett ålder. Det ska finnas gator med tillräcklig genomströmning av människor och med god tillgänglighet. Utbudet av fritidsaktiviteter påverkar också. Informationstekniken kan bidra till att skapa nya mötesplatser, exempelvis samarbetslokaler där datorutrustning samutnyttjas. De virtuella mötesplatserna kommer också att kunna skapa kontakter mellan människor” (Malmö 2002 sid 15).

Men enligt Lindberg, som har studerat social hållbarhet när det gäller Västra hamnen, finns det en konflikt i att försöka få ett socialt utbyte mellan olika sociala grupper där vissa människor kan komma på besök till ett område när de samtidigt inte har en möjlighet att bosätta sig där. Hon menar vidare att det är en förhoppning att det då ska ske en interaktion mellan grupper, men att det inte behöver vara det som sker (Lindberg 2012 Sid 24). (Jämför med Churchman 1999 ovan Sid 35)

Som påpekats tidigare menar Malmö i sin översiktsplan att genom en blandning av olika funktioner och ett varierat utbud av olika bostadstyper och upplåtelseformer ska staden bli socialt hållbar. Som en konsekvens av detta ska integrationen öka när människor från alla samhällsskikt och bakgrund kan bosätta sig i alla delar av staden. Det här ska dessutom bidra till en större social sammanhållning (Malmö 2012 Sid 4). Mötesplatser är viktiga i den socialt hållbara staden för att skapa ett rikt stadsliv och bättre trygghet när det är fler människor i rörelse (Malmö 2012 Sid 23). Det har inte blivit så att alla kan bosätta sig i Västra hamnen, när det till störst del byggs exklusiva lägenheter där bara de bemedlade har möjlighet att bosätta sig, samtidigt som möten eller samtidig vistelse i stadsrummet enbart sker på vissa premisser.

Bo01 visar på att det kan bli en tydlig konflikt mellan de ekonomiska intressena och de sociala hållbarhetsintressena, på samma sätt som det kan bli en konflikt mellan de ekonomiska och ekologiska intressena (Se Goldschalk 2004 ovan Sid 48). Om man vill få ett hållbart samhälle i dess absoluta ursprungliga mening, måste man sätta den sociala och ekologiska hållbarheten i fokus. När vinstintressen premieras försämrar både den fysiska miljön och den arkitektoniska mångfalden och kvaliteten på stadsbyggnadet. En mångfald av aktörer på marknaden skulle möjligen utgöra en vinst och bidra till de fördelar som god stadsbyggnad faktiskt kan utgöra, både ur socialt, ekologiskt och i längden också ur samhällsekonomiskt perspektiv.

Slutord

Det är ingen tvekan om att det är ett önskvärt mål att spara jordbruksmark, eller att försöka minska resursförbrukningen i städerna genom att till exempel utöka kollektivtrafiken. Problemet är att en omfattande förtätning snabbt kan få kumulativa effekter och att man i nuläget inte vet vad en sådan förtätning kan innebära. Om det får för stora konsekvenser kommer de som kan lämna staden och bara de med sämst förutsättningar att bo kvar.

Isaksson betonar i sin rapport om planerare och hållbarhet att det är viktigt att miljö - och rumsfrågor även tas hänsyn till från en social synvinkel. Det som anses vara den bästa lösningen eller det bästa sättet för att nå en hållbar utveckling, också bör ha med frågor som vem det är bästa lösningen för, ur vilken aspekt, och på bekostnad av vad? (Isaksson 2003 Sid 24)

Flera andra forskare betonar också hur viktigt det är att tänka på den sociala processen istället för att vara fixerad vid en fysisk form (Harvey, Potter 2009 Sid 46) (Harvey 1996 Sid 438) (Neuman 2005 Sid 14). Harvey menar att det som vi verkligen behöver göra för att åstadkomma en rättvis stad är att förstå någonting om konflikters natur (Harvey, Potter 2009 Sid 46). Malmö Stad skriver att vid en förtätning behövs en större helhetssyn än vid nyexploatering (Malmö 2010 Sid 3). Med en helhetssyn menar de att ta med konflikterna i beräkning. Det vill säga: det finns en medvetenhet om att en tätare stad kan innebära fler konflikter. Samtidigt finns det en motsägelse i det här, nämligen ett enhetligt stadsbyggnadsideal som ska omvandla hela staden, och att det kring det råder ett starkt konsensus. Men Isaksson menar att idén om en helhetssyn är ett antagande att det finns ett begränsat antal data och synsätt på en fråga och att det är möjligt för de offentliga institutionerna att göra alla tolkningar och intressen rättvisa eller kunna överblicka ett fenomenens samtliga aspekter, konsekvenser och dimensioner (Isaksson 2003 Sid 63).

Ett ideologiskt konsensus kring en fråga och utopiska koncept är något som flera forskare tar upp som en form av förtryck av olik tänkande och konflikter. Hillier menar att ett fullständigt konsensus aldrig kan uppnås i komplexa frågor om landanvändning, eftersom det alltid kommer att finnas ett undantag från regeln (Hillier 2003 Sid 45). Målet ska istället vara att etablera någon form av överenskommelse i en miljö av konflikter och mångfald. Att skapa ett samhälle som tillåter tvivel, och att skapa en praktik som associeras till en mångfald av praxis, institutioner, olika uttryckssätt och språk (Hillier 2003 Sid 51). Hillier anser att planerare ska överge ett idealiserande om att konsensus och det allmänna bästa är rationella verkligheter och börja med att undersöka vad konsensus och det allmänna bästa inte klarar av att vara.

På det här sättet kan brist, exkluderande, antagonism och saker som inte går att avgöra, erkännas och handling påbörjas för att reducera dessa, med en samtidig medvetenhet om att dessa aldrig fullständigt kan elimineras. En föreställning om den sociopolitiska samhälleliga institutionen som en harmonisk helhet som utgör den publika sfären med komplett information är ingenting annat än en fantastisk hägring. Det är mer en utopi av drömmar än en levande verklighet (Hillier 2003 Sid 45).

Slutligen: är den täta staden socialt hållbar?

Svaret måste bli att det beror på ur vems perspektiv man ser det. En vibrerande, kulturell stad med goda bostadsmiljöer och goda offentliga miljöer för alla med en lagom belastad kollektivtrafik, kan nog antas vara socialt hållbar. Dessvärre är verkligheten inte så enkel. Det handlar både om pengar och tillräckligt med friytor. När den attraktiva innerstaden anges som referens, kan kanske en förlust av en yta kompenseras av en attraktiv omgivning. Men om det förtätas i mindre attraktiva områden utan alla dessa fördelar, kanske de boende bara förlorar på förtätning i form av mindre ytor och känslor av trängsel. De sociala fördelarna av förtätning som anges, i synnerhet för de mindre bemedlade kanske inte alls infinner sig. Snarare tvärtom. Dessutom handlar det om alla människor som ska in på samma yta med olika levnadssätt, behov och vanor. En grad av mediumtätet torde fungera för att skapa social hållbarhet. Det svåra är bara att veta när en sådan uppnås och när förtätning går över gränsen. Som Williams et al betonar, att även om flera fördelar med en tät stad uppnås, kan de ändå konkurreras ut av de problem som täthet kan innebära i form av trängsel och överbefolkning (Williams et al 1996 Sid 84).

En svårighet är även att avgöra konsekvenserna av förtätning i redan trångbodda områden. Blir det dessutom mer trafik när fler vägar anläggs och det blir fler människor i skolor och andra anläggningar, borde detta sannolikt öka känslan av trängsel för de som redan bor trångt. Även om dessa bostadsområden har stora grönytor, som mest kan upplevas som stora tomma fält, är dessa kanske precis vad som behövs i de områdena för att de boende ska kunna uppleva en känsla av rymd åtminstone någonstans. Om man dessutom läser Boverkets rapport om trångbodda barn, kan man konstatera att det i Sverige 2006 finns en halv miljon barn utan eget rum, och mer än 100 000 barn mellan 10 och 18 år utan rum. Dessa barn har därför mindre tillgång till lugn och ro. Det här kan sedan få konsekvenser för möjligheter till läsläsning och skolarbete (Boverket Sid 7 2006). Det blir då svårt att inte ställa sig frågan vad förtätning kan bidra med för dessa barn. I det fallet blir det svårt att tro på förtätning som något som skulle kunna förbättra deras situation.

Forskning har visat att den täta staden kan vara fylld av konflikter och svårigheter. Jag vill hänvisa till Churchman som betonar att det är viktigt att vi inte börjar använda deterministiskt språk. På samma sätt som att Hillier betonar att det är viktigt att sätta konflikterna och mångfalden i centrum, att inse att det finns flera olika lösningar för olika människor och olika platser. Att vi lever i en värld av pluralitet och att enhetliga, dominanta koncept även med de mest altruistiska tongångar och innebörder, fortfarande är dominanta koncept. Det kan således ligga en fara i att om det råder ett starkt ideologiskt konsensus kring olika koncept, att de faktiskt på samma gång döljer en mängd konflikter.

Referenser

Ancell, S. Thompson-Fawcett, M. The Social Sustainability of Medium Density Housing: A Conceptual Model and Christchurch Case Study *Housing Studies*, 2008 Vol. 23, No. 3. Sid 423–441

Berghauser P, M. Haupt, P (2005) The spacemate Density and the Typomorphology of the Urban Fabric. *Nordisk Arkitekturforskning*. vol 4. sid 55-68

Bourdieu, P (2000) *Pascalian Mediations*, Polity Press Cambridge, United Kingdom

Boverket (2006) *Var finns rum för våra barn? - en rapport om trångboddhet i Sverige*
Tryck: Boverkets kopiering, Karlskrona ISBN: 91-7147-979-7

Boverket (2004) *Hållbara städer och tätorter i Sverige - Förslag till strategi*
Tryck: Boverket internt ISBN: 91-7147-836-1

Boyko, T,C. Cooper, R (2011) Claryfying and re-conceptualising density. *Progress in planning* 76. Sid 1-61

Bradley, K (2009) *Just Environments Politicising Sustainable Urban Development*. Doctoral thesis in Infrastructure with specialisation in Planning and Implementation. Kungliga tekniska högskolan Printed by Universitetsservice AB, Stockholm.

Bramley, G. Brown, C. Dempsey, N. Power, S (2011) The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable Development Sust Dev*. 19. Sid 289–300

Bramley, G. Dempsey, N. Power, S. Brown, C. Watson, D (2009) Social sustainability and urban form: evidence from five British cities. *Environment and Planning A*. Volume 41, Sid 2125-2142

Breheny, M (1996) Centrists, Decentrists and compromisers: views on the future of urban form. M, Jenks. K, Williams. E Burton (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (Sid 13-35) Alden Press Oxford.

Bunce, S (2004) The emergence of 'smart growth' Intensification in Toronto: environment and economy in the new official plan. *Local Environment*, Vol. 9, No. 2. Sid 177–191

Burton, E, Williams, K., Jenks, M (1996) The compact city and urban sustainability: conflicts and complexities. M, Jenks. K, Williams. E Burton (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (sid 231-247) Alden Press Oxford.

Burton, E (2000) The compact city just or just compact. *Urban Studies*. Vol. 37. No. 11. Sid 1969– 2001

Butler, J. Laclau, E. Zizek, S (2000) *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary dialogues on the Left*. Verso, London, New York.

Cars, G (2011) Vad är hållbarhet? *Urbaniserad värld – nya steg mot hållbara städer. Antologi från Global utmaning*. Sid 12-17

Cheng, Vicky (2010) Understanding Density and High density (red.) Edward, Ng. *Designing High-Density Cities- For Social & Environmental Sustainability* (sid 3-18). London: Earthscan ISBN 978-1-84407-460-0

Churchman, A (1999) Disentangling the concept of density. *Journal of Planning Literature*. Vol 13. Sid 389-411

Cohen, S. Sherrod, D, R (1978) When density matters: environmental control as a determinant of crowding effects in laboratory and residential settings. *Journal of Population*, Vol. 1(3) Sid 189-202

Coley, L, R .Sullivan,W, C. Kuo, F, E (1997) Where Does Community Grow? : The Social Context Created by Nature in Urban Public Housing, *Environment and Behavior* . Vol 29. Sid 468-494

Crookstone, M. Clark, P. Averly, J (1996) The compact city and the quality of life. M, Jenks. K, Williams. E Burton (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (sid 134-142) Alden Press Oxford.

Dalman, E (2003) Arkitekter och hållbarhet - Intervjuundersökning om Bo01. Malmö Stad Stadsbyggnadskontoret

Dalman, E. Sandstedt, E (2005) För vilka var Västra hamnen tänkt? B, Persson (red) Bo01 *Hållbar Framtidsstad - Lärdomar och erfarenheter*. Sid 73-80 Formas Stockholm

Davidson, M(2009) Social sustainability a potential for politics. *Local Environment* Vol. 14. No. 7. Sid 607–619

Dempsey, N, Brown, C, Bramley, G (2012) The key to sustainable urban development in UK cities? The influence of density on social sustainability. *Progress in Planning* 77 Sid 89–141

Dock, M. Johansson, B. Kristersson, H (2012) *Stadens rumsliga påverkan på hälsa*. Diskussionsunderlag för ett socialt hållbart Malmö. Malmö stad

Dovey, K (1999) *Framing places. Mediating power in built form*. Routledge, London

Dovey, K (2010) *Becoming places. Urbanism/Architecture/Identity/Power*. Routledge, New York

Europeiska gemenskapernas kommission (1990) *Green paper on the urban environment*. Communication from the Commission to the Council and Parliament,

Europeiska gemenskapernas kommission (2004) *Formulering av en temainriktad strategi för stadsmiljön*.

Europeiska kommissionen, Generaldirektorat XI, miljö, kärnssäkerhet och civilskydd (1996) *Hållbara städer i Europa*, Expertgruppen för stadsmiljö. Bryssel

Evans, G, W Lepore, J, S. Martin, J. Palsane, M, N (1989) Residential Density and Psychological health: the mediating effects of social support. *Journal of personality and social psychology* vol 57. No 6. Sid 994-999

Evans, G, W, Rhee, E. Forbes, C. Allen, K, M. Lepore, S, J (2000) The meaning and efficacy of social withdrawal as a strategy for coping with chronic residential crowding. *Journal of Environmental Psychology* 20. Sid 335-342

Evans, G. W, Saegert, S. Harris, R (2001) Residential Density and Psychological Health among Children in Low-Income Families. *Environment and behavior*. Vol. 33 No. 2 Sid 165-180

Evans, G, W (2003) The Built Environment and Mental Health. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine* Vol. 80. No. 4, Sid 536-555

Fleming, I. Baum, I. Weiss, L (1987) Social Density and Perceived Control as Mediators of Crowding Stress in High-Density Residential Neighborhoods, *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 52, NQ. 5. Sid 899-906

Flierl, B, Marcuse, P (2012) Socialist cities, for people or for power? Brenner, N, Marcuse, P. M, Mayer (red:er) *Cities for people not for profit, critical urban theory and the right to the city*. (sid 231-249) . M CPI Antony Rowe, Chippenbaum, Wiltshire

Foucault, M (1980) *Power, knowledge, selected interviews and other writings 1972-1977*. www.vintagebook.com printed in Usa New York

Goldschalk, R, D (2004) Coping with conflicts in visions of Sustainable Development and Livable Communities. *Journal of the American planning association*. Vol 70, no 1. Sid 5-13.

Grahn, P. Stigsdotter ,U, A (2003) Landscape planning and stress. *Urban For Urban Green*. Vol 2. Sid 001–018

Groenewegen A. Den Berg, D. De Vries, S. Verheij, R,A (2006) Vitamin G: effects of green space on health, well-being, and social Safety. *Public health*. Sid 1-9

Gunder,M (2006) Sustainability: Planning's Saving Grace or Road to Perdition? *Journal of Planning Education and Research* 26. Sid 208-221

Gunder, M, Hillier, J (2007) Planning as urban therapeutic. *Environment and Planning A*. Vol 39, Sid 467-486

Guy, S, Marvin, S (2000) Models and Pathways: The Diversity of Sustainable Urban Futures
Jenks, M, Williams, K, Burton, E (red:er) *Achieving sustainable urban form* Sid 9-18
Spon press New York

Harvey, D (1975) *Social Justice and the city*. the Pitman Press, Bath, Great Britain.

Harvey, D (1996) *Justice, Nature & the Geography of Difference*. MPG Books Ltd Bodmin Cornwall

Harvey, D, Potter, C (2009) The right to the just city. Marcuse, P, Connolly, J, Novy, J, Olivo, I, Potter, C, Steil, J, (red:er) *Searching for the just city. Debates in urban theory and practice*. Sid 40-51 Routledge, New York.

Hedrén, J (2002) Naturen som hot mot det moderna: Några ideologikritiska reflektioner. *Naturen som brytpunkt*. Sid 298-333. Brutus Östlings bokförlag Symposium, (red) J, Hedrén

Heng, C, K. Malone-Lee, L,C (2010) Density and Urban sustainability: An Exploration of Critical Issues (red.) Edward Ng. *Designing High-Density Cities- For Social & Environmental Sustainability* . Sid 41-54 London: Earthscan ISBN 978-1-84407-460-0

Hillier, J (2003) Agonizing over consensus: Why Habermasian ideals cannot be 'real'. *Planning Theory* .Vol 2 Sid 37-55

Howley, P. Scott , M. Redmond, D (2009) Sustainability versus liveability: an investigation of neighbourhood satisfaction, *Journal of Environmental Planning and Management*.Vol 52, No. 6. Sid 847–864

Isaksson, K (2003) *Hållbarhet, avvägningar, prioriteringar, utmaningar: planerares erfarenheter av de tre hållbarhetsdimensionerna*. Forskningsrapport . Kungliga tekniska högskolan, Stockholm

Jabareen, R, Y (2006) Sustainable Urban Forms : Their Typologies, Models, and Concepts. *Journal of Planning Education and Research* 26: 38. Sid 38-52

Jenks, M, Williams,K, Burton, E (1996) Compact cities and sustainability: An introduction. E, Burton. M, Jenks,. K, Williams (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (Sid 3-8) Alden Press Oxford

Knight, C (1996) Economic and social issues. Jenks, M, Williams, K, Burton, E (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (Sid 114-121) Alden Press Oxford.

Klingberg, B (2001) Ny stadsdel på nytt land. E, Dalman (red) Bo01-Staden Byggnaderna Planen Processen Hållbarheten (Sid 20-29) Svensk byggtjänst

Krajewska, I (2011) *Välfärd* Nr 2, sid 8-27 scb.se

Larsson, B (2003) Bo01 - En del av Västra hamnen. B. Larsson, A, Elmroth, E, Sandstedt (Red:er) *Västra hamnen Bo01 - framtidsstaden. En utvärdering* (Sid 1-4) Chalmers, Göteborgs universitet

Larsson, B. Trinius, W (2003) Bakgrund, historia och vision. A, Elmroth, E, Sandstedt (Red:er) *Västra hamnen Bo01 - framtidsstaden. En utvärdering* (Sid 5-15) Chalmers, Göteborgs universitet

Lindberg, E (2012) Västra hamnen - en studie om målgrupper och social hållbarhet. Kandidatuppsats. Sociologiska institutionen. Lunds universitet.

Luke, T (2005) Neither Sustainable nor Development: Reconsidering Sustainability. *Development Sust. Dev.* 13, Sid 228–238

MacLeod, G, Ward, K (2002) Spaces of utopia and dystopia: Landscaping the contemporary city. *Geografiska Annaler.* 84 B 3–4 . Sid 153-170

Marcuse, P (1998) Sustainability is not enough. *Environment and Urbanization.* Vol. 10, No. 2, Sid 103-111

McCarthy, D, Saegert, S (1978) Residential Density, Social Overload, and Social Withdrawal. *Human Ecology.* Vol. 6. No. 3. Sid 253-272

Mitchell, R, Popham, F (2008) Effect of exposure to natural environment on health inequalities: an observational population study. *Lancet*; 372 Sid 1655–1660

Mitchell, R, E (1971) Some Social Implications of High Density Housing. *American Sociological Review.* Vol. 36, No. 1. Sid 18-29

Modig, S (2006) *Open house – En rapport om tillkomsten av en ny produktionsmetod för prefabricerade flerbostadshus.* Boverket. Byggkostnadsforum.

Neuman, M (2005) The Compact City Fallacy Journal of Planning. *Education and Research* 25. Sid 11-26

Nijkamp, P, Perrels, A (1994) *Sustainable Cities in Europe.* Earthscan Publications Limited. London

Nilsson, P-A, Andersson, J, Hallin P-O, Hillbur, P (2005) Bo01 som modell för framtiden? B, Persson (red) Bo01 *Hållbar Framtidsstad - Lärdomar och erfarenheter*. sid 19-30 Formas Stockholm

Nilsson, R (2008) *Foucault en introduktion*. Grahns tryckeri. Lund.

Nilsson, K (2001) *Planering för hållbar utveckling. Dilemman för kommunala översiktsplanerare*. Licentiatavhandling. Kungliga tekniska högskolan. ISSN 1104-683X

OECD (1994) *Cities for the 21st century*. Paris. France

Owens, S. Cowell, R (2002) *Land and limits, Interpreting sustainability in the planning process*. Routledge London

Partridge, E (2005) "Social sustainability: a useful theoretical framework?", Paper presented at the Australian Political Science Association Annual Conference, Dunedin, New Zealand.

Pearcall, H. Pierce, J (2010) Urban sustainability and environmental justice: evaluating the linkages in public planning/policy discourse. *Local Environment* Vol. 15, No. 6. Sid 569–580

Prigge, W (2008) Reading the urban revolution, space and representation. K, Goonewardena, S, Kipfer, R, Milgrom, C, Schmidt. (red:er) *Space, difference and everyday life. Reading Henri Lefebvre*. Sid 46-61. Routledge New York

Quastel, N. Moos, M. Lynch, N (2012) Sustainability-as-density and the return of the social: The case of Vancouver, British Columbia. *Urban Geography*. 33.7. Sid 1055–1084.

Raco, M (2005) Sustainable development, rolled-out neoliberalism and sustainable communities. *Antipode* 37 (2) Sid 324–47.

Rapoport, A (1975) Towards a redefinition of density. *Environment and Behavior* 7. Sid 133 -158

Rådberg, J. Johansson, R. *Stadstyp och kvalitet* TRITA-ARK-Forskningspublikation, 1997:4, ISSN 1402-7453 Kungliga tekniska högskolan

- Sandstedt, E (2001) Från social välfärd till hållbar välfärd. A, Boréa Lindholm (Red)
Den nya bostadspolitiken. Sid 325-362. Bokförlag, Umeå
- Sandstedt, E (2003) Från social välfärd till hållbar välfärd - Västra hamnen i ett samhällsperspektiv. B. Larsson, A, Elmroth, E, Sandstedt (Red:er) *Västra hamnen Bo01 - framtidsstaden. En utvärdering* (Sid 21-30) Chalmers, Göteborgs universitet
- Sandstedt, E, Öst, T (2003) B. Larsson, A, Elmroth, E, Sandstedt (Red:er) *Västra hamnen Bo01 - framtidsstaden. En utvärdering* (Sid 161-166) Chalmers, Göteborgs universitet
- Ståhle, A (2005) *Mer park i en tätare stad. Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*. Licentiatavhandling Arkitekturskolan KTH Stockholm
- Swyngedouw, E. (2007) Impossible "Sustainability" and the Postpolitical Condition. I Krueger, R. D, Gibbs (red:er) *The Sustainable Development Paradox – Urban Political Economy in the United States and Europe*. Sid 13-40 New York: Guilford Press.
- Thomas, L Cousins , W (1996) The compact city: A successful, desirable and achievable urban form?.M, Jenks. K, Williams, E, Burton (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* Sid 53-82 Alden Press Oxford.
- Tunström, M (2009) *På spaning efter den goda staden - Om konstruktioner av ideal och problem i svensk stadsbyggnadsdiskussion*. Doktorsavhandling. Utgivare: Örebro universitet. Tryck: Intellecta Infolog, Kålleröd
- Ullstad, E (2008) *Hållbar stadsutveckling: En politisk handbok från Sveriges Arkitekter* Sveriges Arkitekter Tryck: Intellecta 2008 ISBN 978-91-975469-8-0
- Vallance, S, C, Harvey, Perkins, A, Dixon, J, E,(2011) What is social sustainability? A clarification of concepts. *Geoforum* 42. Sid 42–348
- Wascher, L (2012) *Green and Just? Assessing the Socio-Spatial Distribution of Green Areas in Malmö*. Master Thesis in Built Environment. Malmö University Faculty of Culture and Society, Department of Urban Studies

Welbank, M (1996) The search for a sustainable urban form. M, Jenks. K, Williams. E, Burton (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (Sid 74-82) Alden Press Oxford.

Williams, K. Burton, E. Jenks, M (1996) Achieving the compact city through intensification: An acceptable option? M, Jenks. E, Burton, K, Williams (red:er) *The compact city a sustainable urban form?* (Sid 83-96) Alden Press Oxford

Williams, K (1999) Urban intensification policies in England: problems and contradictions. *Land use policy* 16(3) Sid 167-178

Williams, K (2000) Does intensifying cities make them more sustainable? M, Jenks. K, Williams, E, Burton (red:er) *Achieving sustainable urban form* (Sid 30-45) Spon Press New York

Williams, K (2009) Space per person in the UK: A review of densities, trends, experiences and optimum levels. *Land Use Policy* 26S Sid S83–S92

Wärneryd O, Hallin, P-O, Hultman, J (2002) *Hållbar utveckling, om kris och omställning I stad och samhälle*. Studentlitteratur Lund

Åquist, A-C, *Den miljövänliga staden - kompakt eller gles?* En forskningsöversikt, Rapport Nummer 49 Örebro universitet 2001

Öst, T (2005) Ekologisk stadsdel för (o) intresserade invånare? B, Persson (red) Bo01 *Hållbar Framtidsstad - Lärdomar och erfarenheter*. Sid 81-90 Formas Stockholm

Rapporter Malmö

Malmö stads välfärdsredovisning 2011

<http://www.malmo.se/download/18.6e1be7ef13514d6cfcc800051221/Malm%C3%B6+stads+v%C3%A4lf%C3%A4rdsredovisning+2011+till+KS.pdf> (Hämtat 2013-05-09)

Hur kan Malmö växa – hållbart? Dialog-pm 2009:1 Malmö stadsbyggnadskontor mars 2009

http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012048/Vaxa_Dialog+PM-15.pdf (Hämtat 2013-05-09)

Förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter 2000-2005 De tio största tätorterna 2005, scb.se ISSN 1403-8978

http://www.scb.se/Statistik/MI/MI0805/2005A01X/MI0805_2005A01X_SM_MI12SM1003.pdf (Hämtat 2013-05-09)

Så förtätar vi Malmö! Dialog-pm 2010: 2, Malmö stadsbyggnadskontor

<http://www.malmo.se/download/18.1c002f7b12a6486c372800012053/Fortatning-Dialog+PM.pdf> (Hämtat 2013-05-09)

Malmö agenda 21, Avstamp för en god miljö och en hållbar utveckling, (1997)

<http://www.malmo.se/download/18.56006076125498700c68000370/Malm%C3%B6s+Agenda+21.pdf> (Hämtat 2013-05-09)

Översiktsplan för Malmö (2012) Samrådsunderlag/Planstrategi

<http://www.malmo.se/download/18.72bfc4c412fc1476e02800017491/> (Hämtat 2013-05-09)

Hvarvenius, K, Pålsson, E och Incegül, N Aktuellt om: Inomkommunala flyttningar för Malmö stadsdelar 2010 (2012)

Bo01 Framtidsstaden Europeisk Bomässa och utställning i Malmö 2001

Elektroniska källor

Unga bor i storstan – äldre i glesbygd, Statistiska centralbyrån

http://www.scb.se/Pages/Article____332814.aspx (Hämtat 2013-05-09)